

DR KÓSA MIKLÓS

A
PÉNZ
HÁBORÚJA

ÁRA 2.50 K

PFEIFER FERDINÁND-FÉLE
KÖNYVKERESKEDÉS
(ZEIDLER TESTVÉREK)
{BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 7.)
1917.

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten

Előszó

Ennek a kis könyvnek csak nagy hibái lehetnek és nagy fogyatékoságai. Törmelékeket kapkod össze, gyors és felelőtlen írásokat, amelyeknek sem egységük, se mélységük. Szolgáljon mégis igazolásul, hogy a sok rezeset, ólmot, vasat is, ami szétzúzódik a harctereken, befűrja magát a földbe és elbújik benne, mintha szégyelné, amit cselekedett, — a csaták szeméjtét kikaparják, egybegyűjtik és próbát tesznek, hátha fel tud támadni belőle a halott ágyú, puska és bajonett. Egy halom törölt cserép, amit ez a könyv a pénz háborújából kihámoz és az olvasó elé tálal, mint a pesti kávéházakban a felöntött teát. Legalább emlékeztet az igazira, a frissre, a forróra, a zamatosra, ha nem is tudja pótolni; három háborús esztendő sok apró jegyzete, amiket napi- és hetilapok és revük azon melegiben szervíroztak, olyan ma, akár a száraz fű.

Az arany ebben a háborúban megduzzadt, mint a sóval hizlalt marha. Kívül fényes, belül üres: egyre kevesebbet érő s egyre többet kell belőle markolni, hogy azzá változzék, amit nem képes helyettesíteni: ennivalóvá és munícióvá. Pénz ő felségét is utóírta a végzet; áttért az egyedül üdvözítő demokráciára. A piaci bulletin hovatovább szalonképessé vált, az éléskamra pedig szentéllyé és a legideálisabb férfiak is jobban érdeklődnek a háztartás iránt, mint áldott emlékü nagyanyáink. A hölgyek és urak Pesten és a vidéken mégis csak elkomolyodtak és egyszeregyet tanulnak. Az egyszeregynek is van romantikája s ebben

a feltevésben tolakszik napfényre ez a könyv. Filléret rak egymásra a pénz nagy földindulásából, vékony pengésű okoskodásokat, a ceruza könnyelmű ítéletét, egypár olcsó, vásári képet, ami nem is való a falra, csak arra jó, hogy emlékeztessen a pénz háborús válságainak monumentális, gőgös és fájdalmas gobelinjeire. Ez a könyvecske sok mindennel adós marad. A megtépzott emberek kérdésekre görbülő száját egy kurta gesztussal zárja le: magam sem tudom, miért van így és miért ne lehetne másképpen. E jegyzetek épp ezért nem tekinthetők recept-gyűjteménynek, nem is fognak senkinek vigasztalást és megnyugvást adni; nincs hozzá erejük, perspektívájuk és tárgyilagosságuk.

Ez legyen a mentsége ennek a kis könyvnek, amely azt se adhatja, ami talán a legkevesebb: az egyszeregy romantikáját.

Budapest, 1917 május havában

a szerző

Egy golyó

... Tegnap délután megölték Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét. Ezen a véres éjszakán hat országban húzódtak össze a szívek és hat országban vigyorgott, táncolt, kurjongott egy-egy sötét, óriás és titokzatos szörny. Vájjon mi járhatott az eszükben?

A Skoda: Végre! Az én órám ütött; ezért dolgoztam, azért tartottam rabszolgákat, ezért gyűjtöttem a muníciót. Most én fogok aratni. Ezt a szégyent, ezt a gázságot nem fogjuk eltérni. Ha pedig nem tűrjük el, akkor én rám lesz szükség, én fogok diktálni, kinyújtom a csápjaimat, megötszörözöm a termelést, megtízszerezem az árakat és olyan dividendát fizetek, amilyet akarok. Csak azt tudnám, hogy véletlenül nem én gyártottam-e a golyót, amelyik a íe nségeket megölte?

A Putilow: Hurrá! Ezt csak nem fogják a monarchiában lenyelni? Most csak megmozdul kítűnő kartársam, a Skoda, aki nálam is érdekelve van? Ő tudni fogja a kötelességét és nem hagyja elaludni ezt a kis gyilkosságot. Most csak gurítani a rubelt, heccelni a népet, készülni, izgatni, kavarni a mérgei! Olyan aratás lesz, amilyen még nem volt a világon. Ha egyszer a szent Oroszország nekiindul, akkor százszor annyi komisz patront lehet gyártani, mint a japán háborúban. Ha nem tetszik, akkor újra felemelem az árakat Száz milliót fogok keresni, ezer milliót, tízezer milliót. Nem bánom, hadd keressen a Skoda is, meg a Krupp is, az ő részvényeik nálam jó helyütt vannak, az ő osztalékuk nem vész el. Remélem, énnálam készült az a golyó, amelyik keresztül lyukasztotta a két osztrákot?

A Krupp: Ej, ej! Ez mégis csak felháborító, amit a szerbek megengednek maguknak dicső szövetségessel szemben. Úgy látszik, a mi utazóink még sem dolgoztak elég intenzíven a Balkánon és a szerbeknek sehogy se kell a mi portékánk. Majd rendbe szedjük őket! Utat kell hasítani a Balkánra, Ázsiába és én majd megtisztogatom azt a szemétdombot Skoda testvéremmel együtt. Csak a jó mérnökeim volnának itt, akik Pétervárott dolgoznak, a Putilownál, akivel alighanem meg kell szakítanom a kellemes összeköttetést. Az osztalék szerencsére nem vész el és az enyém se fog visszaesni. Majd megmutatjuk ezeknek a szlovákoknak, hogy mit tudunk. Azt szeretném látni, hogy ilyen jó piacot kiengedjünk a kezünkől! Csak abban nem vagyok biztos, hogy az én gyáramból került-e ki az a golyó, ami a derék Franz Ferdinándnak az életét elvette?

A Schneider: Haha! A Balkánon üzlet kínálkozik. Most végre befellegzett nálunk is az antimilitálistáknak, az Anatole France-oknak, a Jauréseknak és a többi bolondnak. Most mi is a sarkunkra állunk, különösen ha Oroszországnak is van sarka. Mennyi új ágyú, mennyi friss gránát, srapel: végre megmutatom a Krupppnak, hogy mégis csak a nyakára hágnak. Csak a Putilow-testvér is jól dolgozzon! Örömmel van ma; ha egy kicsit kialakul a dolog, megveszem fél Franciaországot és Alsace-ban fogok nyaralni. Csak arra vagyok kíváncsi, hogy én liferáltam-e annak a derék szerb hősnek a golyóját, amelyet az én javamra hasznosított?

Az Armstrong: A Balkánon állítólag történt valami! Még nem vagyok abban a helyzetben, hogy véleményem formáljak magamnak, de nem tartom valószínűnek, hogy ebben az évben kénytelen volnék az üzemet megszorítani. Úgy látszik, jó konjunktúra jön. *Igaz, hogy* a Creusot és a Putilow előreláthatólag közvetlenebbül lesz érdekelve, de két percent szuperdi-

videndát nem igen vonhatok el a részvényesektől. Mindenesetre hidegvérűen kell a dolgot megítélni és vigyázni kell arra, hogy a német odaát ki ne másahasson a csávából. Most majd számon kérhetjük a tolakodó néptől azt a sok hencegést, amit eddig ler nyeltünk! Remélem, hogy mi semlegesek maradunk, akármi is lesz, de a muníciógyártást mindenesetre fokozni kell. Addig fokozzuk, amíg aztán fel is kell valahogy használni, nehogy megálljon az üzem. Raktárra igazán nem termelhetünk! Nem vagyok kíváncsi természetű, de majd érdeklődni fogok, hogy az én mintám-e annak a szerb diáknak a golyója?

A Luzzi: Borzasztó izgatott vagyok! A szerbek megint az Adria felé igyekeznek. Két osztrákkal kevesebb, de hol az én üzletem? Benn ülök a hármasszövetségben és ki tudja, nem kívánják-e meg tőlem, hogy teljesítsem a kötelezettségemet. Ezek képesek rá. Így se volna rossz, mert tele tölthetném kenyérmorzsával a gránáthüvelyeimet és a sok ócska vasat, mint prima rezet számíthatnám fel a kormánynak. Csak valahogy ki ne maradjunk a játékból! Inkább kirántani a kardot a monarchia mellett, akár hogy is utálom, csak tétlen nem ülni. Ha meg lehetne támadni Ausztriát ... Ha Anglia, adna szemet . . . He valahogy latin testvéreinkkel meg lehetne egyezni . . . Mennyi tantieme, mennyi titkos tartalék, micsoda jövő! Szép álmom. Egyben biztos vagyok: én nem kavarodhatok bele ebbe a serajevói botrányba, mert az én golyóim nem ölnek ilyen biztosan embert.

Vihar előtt

Egy direktor naplójából

Július 13. Az előszobám üres, alig lézeng egy-két gyöngé Vendég benne: most ráérek naplót vezetni. Itt a nyár, nincs üzlet, nincs forgalom, nincs hangulat; mindenki Belgrádra figyel, mintha ott volna a világ közepe. Itt, aki csak megfordul nálam, mind csak pénzt kér, vagy legalább is kér valamit: a képviselő úr jelzálogkölcsönért kunyorál, a főhercegi jószágigazgató parcellázni akar velünk, a fegyvergyár igazgatója újabb hitelt kérelmez, az ügyvéd úr az annuitásra könyörög halasztásért, az a szegény újságíró, aki vár most rám, legalább is interjút kíván — mindenki vinni akar valamit és senki sem hoâ semmit.

Üzletet nem csinálunk, halasztást nem adunk, nyilatkozni nem szoktam, — minek próbálkozik meg mindig ez a pár ember hiába, amikor Belgrádban pogromra készülnek a monarchia ellen. Wir geben kein Groschen, — a pénznek itt kell maradnia, amíg rend nem lesz, rend pedig nem lesz jó darabig. Azt se bánjuk, ha a saját papírjaink hanyatt-homlok esnek a börzén, essenek, ameddig tudnak, de a pénzt, az aranyat, itthon kell tartani. Mentőakció . . . minek kellene ilyen komédia. A tőzsdén azt beszélük, hogy a Bettelheim, a Krausz Simi társa, bécsi embe-reivel dobhatja piacra a Bimát, a Közútít, mindent, az egy Magyar Bankon kívül, amit felvesz körömszakadtáig a Simi kedvéért. Ez a hír persze nem igaz. de jellemző arra, hogy miket ki nem találnak az emberek, ha nincs jobb dolguk. Mi füttyülünk a börzére, mi a fiókjaink által börzézünk; aki még ott ténfereg a Szabadság-téren, annak úgy sincs se pénze, se kötése.

Az iparvállalataink, azok ugyan szépen kinéznek. Hol vannak azok az idők, amikor csak úgy ráírtunk

a feleinkre: Vettünk *önnek számlájára 100 vagy 200 darab Phöbust, István téglát, Magyar cukrot, Dräschet stb.* A papír harmadnap esett tíz, húsz vagy ötven koronát, a szegény komittens azonban egy szót sem szólhatott, hanem örült, hogy a bank szóba állt vele. Ezren és ezren vannak így, az én bankomnál épp úgy, mint a szomszédban. Ma persze már nem megy így a gseft, mert senkinek sem kell iparrészvény, igaz, hogy nekünk sem. Kitűnő kollégáim, a Láczy, az Ullmann, meg a Székely Ferenc, akik a lapoknak olyan nagyszerűen nyilatkoznak erről meg arról, nagyon szeretnék tudni, hogyan fogják az áru és iparosztályok veszteségeit a mérlegbe beállítani. Mít tesz Isten, rá fognak jönni, a közönség pedig se ha sem tudja meg, hogy mibe is kerül egy gróf vagy egy zsidó nemes ennek vagy annak a bankpalotának a Cityben. Igaz, hogy a közönség most nem is erre kíváncsi, hanem arra, hogy mi lesz a betéteivel, ha háború lesz. Ezt én is szeretném tudni.

Július 16. A belgrádi pogrom terve megtette a hatásai: két napja nem járt nálam senki, aki üzletet mert volna ajánlani. Ha így folytatódik, akkor nemsokára csak államkölcönökkel fogunk foglalkozni, ami nekünk jó gseft, mindenki másnak azonban kiveszi a szájából a falatot.

A börzén már az utolsó üx papírok úsznak, hiszen állítólag Wahrmann René is eladta volna a papírjait, amiket éveken át az Értékbankban őriztetett. Mi jöhet még a börzére, ami a subládban, vagy a kasszában van? Semmi. A keleti piacokról szintén a legrosszabb hírek jönnek, a németek most fognak csak bennünket igazán kiszorítani, amikor sem Romániában, sem Szerbiában, sem Görögországban nincs már gyökerünk. A franciák, vagy angolok, akik egy pár magyar banknál vagy vállalatnál még érdekelve vannak, most teszik az utolsó kétségbeesett kísérleteket arra, hogy akár veszteséggel is, szaba-

duljanak tőlünk és a részvényeiktől. Erre vonatkozó-
 é« szép kis adatokat jegyezhetnék ide a naplóba, de
 jobb az ilyesmit le nem írni, hiszen beszélni sem sza-
 badna róla.

Amiről nem szabad beszélni... A pénzvilágnak
 is meg vannak a maga titkai s csak abban külön-
 böznek az egyéb titkoktól, hogy tényleg — titokban
 maradnak. A politikusok tanulhatnának tőlünk: amit
 mi a pénzügyminiszterrel vagy egymással néhanap-
 ján bizalmasan beszélgetünk, abból ugyan semmit
 sem tud meg a közönség, pedig rendszerint az ő bő-
 rért vesszük a vásárra. Egyáltalán ma már csak a
 nagytőke és a nagybankok azok, amelyek nem dicse-
 kednek, nem ígéretnek, hanem cselekszenek és ke-
 resnek. Egy a baj s ez az, hogy már nálunk is nagyon
 sok a fiatal elem s a fiatalok nem olyan konzervatív-
 vok és meggondoltak, mint mi vagyunk. Ahányszor
 Bécsben öreg fináncfejedelmekkel vagyok, elmoso-
 lyodom, ha a mi ifjabb generációkra gondolok. Le-
 het, hogy egy kis irigység is van benne, de — tudja
 Isten — mi öregek mégis csak jobban tudunk vi-
 gyázni a más pénzére és a magunkéra is. Az a kérdés
 már most, mit csinálnak az öregek Bécsben a felség
 körül a — mi pénzünkkel és a mi bőrünkkel? Amíg
 ez el nem dől, addig az én előszobámban nem lesz
 vendég.

Július 18. Kedvező fordulat, árfajulás a tőzsdén,
 emelkednek a papírok . . . Ilyen és hasonló címe-
 ket láttam a lapokban s úgy látszik, azok, akik írták,
 komolyan is hitték, amit közreadtak. Kedvező for-
 dulatnak nevezik nálunk már azt is, ha a papírok
 100 vagy 80 percentes esés után 5 vagy 10 percentet
 javulnak, pusztán azért, mert már sokkal lej ebb ba-
 josan eshetnek. A Ganz jó néhány száz koronát vesz-
 tett es tegnapelőtt 20 koronával drágult, a Magyar
 cukor nagy devalvációját hetekig való folytonos emel-
 kedés se hozhatja be, a Közúti, a Városi, a Magyar

bank, a Temesvári szesz, a Gummi még mindig csak a legmesszebbmenő optimizmussal nevezhető javulóképes papírnak. Á Pesti Hazai ellenben tegnapelőtt 25 koronával hanyatlott, amit igazán nem lehet megokolni. Kedvező fordulat . . . tegnap arra a hírre, hogy Szerbia mozgósít, egyszerre kiderült, hogy mi az a kedvező fordulat. Ez a mesterséges árfelhajtás, amit megkíséreltek, csak addig tartja magát, amíg valami komolyabb baj nem történik. Akkor úgysis vége mindennek.

Betéti reformról beszélnek. Az egészből annyi igaz, hogy Schmidt, a jegybank új vezértikára szeretné német mintára reformálni a magyar piacot. Szegény. Próbálja meg nálunk, hogy a bankok két-hónaponként publikálják az eredményeket és részletezzék, hogy milyen értékpapírjaik vannak, milyen kommanditok, mennyi betétjük s mennyi folyószámla-követelésük. Ami itt kiderülne, arról jobb nem is beszélni. A kilikiai üzletből, amint hallom, nem lesz semmi. A franciák úgy megdolgozták a török kormányt, hogy méregdrágán sem lehet a koncessziókat megkapni. Pedig Groedeléknek és Goetzéknek az előtanulmányok is elég sokba jöttek, a francia töke azonban, pláne ha Oroszország áll a háttérben és politikai érdekről van szó, sokkal szívósabb és áldozatkészebb, mint a mi bankjaink.

Egy üzletünk volt az utóbbi időben s ez a bolgár kölcsön. Szép kis üzlet. Az osztrák és magyar iparra azokból a megrendelésekből, amelyeket Németország és a monarchia ellenértékként kapni fog, alig 25% esik, amit természetesen a Kereskedelmi bank és a Hitelbank fog inkasszálni, amelyek a kölcsönben részesedtek. De Isteneim, ki tudja, mire kell ez a bolgár kölcsön és hány jön utána?

Július 23. Demarche. Vége a naplóírásnak. Vége a világnak.

Demarche a börzén

Péntek. A tőzsde tagjai — kik, ha nem ők? — már tegnap, az éjjeli órákban eszkomptálták a Szerbiának küldött ultimátum hírét. Ma jóval a hivatalos megnyitás előtt már nagy csoportosulások voltak a tőzsde előtt. A börze látogatóit két felfogás osztotta táborokra. Voltak, akik a demarsot egyszerű diplomáciai fellépésnek kívánták tekinteni s a béke megzavarását valószínűtlen feltevésnek mondták. A másik párt, melyhez ma már a haussenek kis része is hozzásegődött, biztosra veszi a háborút.

A hivatalos forgalom féltíz órakor kezdődött, de ezt az izgatott spekuláció alig bírta kivárni. Az első hang — még a megnyitás előtt — természetesen kínálat volt: a Magyar Hitelt kínálták 735 koronáért. Mielőtt megindult a forgalom, azzal a kérdéssel fordultak a Kereskedelmi Bank igazgatójához, hogy miért jelent meg olyan korán a börzén? Wertheimer igazgató így felelt a kérdésre:

— Nem értem ezt a kérdést. Meglepetéskor kivált kötelességem itt állni . . .

A gabonatőzsde tagjai, akik az értéktőzsdén is érdekelve vannak, sűrű rajokban tódulnak az értéktőzsdére és izgatottan lesik a fejleményeket. A bankok intervenciójának minden papír kurzusánál nyoma van. A Magyar Bank 446 koronán kezdődött, a 4 százalékos koronajáradékot 77 százalékkal kínálják. A tőzsde megnyitásakor a titkár azzal a kérelemmel fordult a lapokhoz, hogy arra való tekintettel, hogy az árfolyamok ellenőrizetlenek, a jegyzés megkönnyítése céljából mondjanak be minden kötetést. Nagy baj, hogy a tegnapi vihar következtében

megrongálódott telefonvezetéken Becseset nem lehet érintkezni. A hangulat kétségtelenül igen lanya, de a tőzsde kritikus napja holnap lesz. Ma csak ideges emberek vannak, holnap már fejtelnek is lehetnek.

Szombat. A tőzsde, amely telefon és távirat útján lélezkzik, nehéz napokat él. Se híre, se információja, se kilátása, se pénze, se bátorsága: épp úgy a hivatalos közlések sovány ételére van utalva, mint a közönség. Az utótőzsdén tartott volt az üzlet: hír nem érkezett s a spekuláció távol maradt az üzleti tevékenységtől. A magánforgalomban ugyan kedvezőbb hírek érkeztek s a bécsi tőzsdéről tizenöt koronás emelkedésről számoltak be a tudósítások; üzletet azonban nem volt szabad kötni, miután a tőzsdetanács hivatalosan eltiltotta. A szigorú rendszabály következtében az Upor és Szabadság-téren lévő összes kávéházakat a tőzsdetitkárok és a detektívek őrizték.

Mára újabb lanyhulás következett be. Oroszország magatartása súlyos bonyodalmakkal fenyeget s a tőzsde még a maradék optimizmussal is szakított. S FI aki sem remél már semmit, szerencsére alig van eladó, igaz, hogy vevő sem igen jelentkezik.

Az előcsarnokban és a nagytermekben már korán reggel csapatosan álltak az emberek. Mindenki kezében újság, mindenki arcán sötét gond. A tekintélyesebb tőzsdedeférfiakat egész csoportok veszik körül, információkért nyaggatják őket, de senki sem tud semmit.

Az üzlet végre hivatalosan is megindult: az első hang rna is kínálat alakjában jelentkezett.

— *Magyar hitelt adok 18-ért!*

Az első kínálatot követte a többi, sorra romboltak le minden papírt, minden kurzus magas volt s az árfolyamok a tegnapihoz képest 15—20 koronával estek. A hanyatlás nem volt egyenletes: a papírok zuhantak lefelé, semmit nem lehetett lebonyolítani,

csak igen nagy árveszteséggel. A kontremin teljes eleje latba vetette, hogy az ügyis ellankadt hangulatot egészen megfojtsa. Ez a törekvés sikerült is. Az izealom és félelem Hangos hullámaait kínos csönd váltotta fel. Percekig nem hallatszott egy hang sem. Lassan indult meg újra a kínálat, amikor újabb incidens zavarta meg az embereket: Béccsel nincs összeköttetés!

A vonal csak állami beszélgetéseknek van fenntartva. Az emberek tanácstalanul állanak: mit csináljanak Bécs nélkül? Végre is összeverődött egy kis küldöttség, felkeresték Wertheimert, a Kereskedelmi bank diszponensét, Sacelláryt és Pohlt, a Leszámítoló bank képviselőjét és felkérték, hogy szerezzenek Becsesei összeköttetést és egyikük, mint bizalmi ember, a rendkívüli helyzetre való tekintettel, hirdesse ki a kurzusokat. Megállapodtak abban, hogy Pohl fogja ezt a megbízatást lebonyolítani. Közben jött egy privátávirat, amely szerint Alpesi 789-en, Osztrák hitel 662-vel indult, később azonban 794-re, illetve 672-re javult. Ez a hír csakhamar kiszivárgott és némi bizalmat keltett, bár csak átmenetileg.

Ekkor, háromnegyed tizenegy előtt, egyszerre megélnékült az értéktőzsde: a Hitelbank ügynökei interveniáltak. Az összes papírok felszöktek egypár perc alatt 7—8 koronával, a tőzsde egy pillanatra fellelékezett, de az egész csak rövid ideig tartott. Megint csen α állott be és amikor újra kínálni kezdték, megint 7—8 koronával visszaestek az értékek. A hangulat percről-percre változik: az emberek privátinformációkat adnak tovább, amik felbukkannak és újra elnémulnak, állítólagos behívásokról, mozgósításról s minden egyéb jóról, ami ilyenkor alkalmas arra, hogy az emberek elveszítsék a fejüket. Az intervenció véget ért s a kurzusok megint ott állnak, ahol előtte. Csöndes percek, majd egy-két bátortalan hang, amelyre nincs felelet. Mi lesz itt hétfőn, hogy

ha már ma sem bízik senki abban, hogy hétfőn egyáltalán kurzusok lesznek.

A legnagyobb izgalmak közt nyílt meg a gabona-tőzsde is. A spekuláció a külpolitikai helyzet kiélesedése következtében 14 forintos búzaárakat tartott, nagy meglepetésre azonban olyan fordulat történt, ami némileg megnyugtatta a felizgatott kedélyeket. A búza ára tudniillik 13.94-es megnyitás után 13.74-ig süllyedés ez a 40 filléres hanyatlás jellemzi a legjobban, hogy mily izgatottak a kedélyek. A hanyatlással kapcsolatban kedvező vetéskimutatásról kolportáltak híreket s állítólag ez okozta azt, hogy a szilárdság abba hagyott.

Hétfő. A börze előtt, amelynek sárga kapui ma kivételesen nem nyíltak meg, már korán reggel tömegesen ültek s álltak az emberek. Természetesen mindenki a háborúról beszélt és azokról a lehetőségekről, amelyek előttünk állanak. Általában nem helyeselték a bécsi tőzsde elnökségének azt az intézkedését, amelynek folytán úgy ott, mint nálunk három napig szüneteltetik a börzei forgalmat. Sok szó esett a kamatláb felemeléséről is, amit nagyobb részben természetesen és szükségesnek tartottak. Az Uporban a szigorú intézkedések folytán semmiféle magánforgalom nem fejlődött ki, a hangulatból azonban kétségtelenül megállapítható, hogy semmiféle nagyobb árhanyatlás vagy pánik nem várható, annál kevésbé, mert a nagybankok egységes és kötelező formában fogják a kurzusok esetleges alázuhanását megakadályozni. Később egyre többen és többen helyezkedtek el a börzei kávéházban és hangosan tárgyalták az újabb híreket és információkat.

Reggel fél kilenckor összeült a tőzsdetanács. Az ülés egyetlen tárgya a tőzsde nyitvatartása felett való határozathozatal volt. Az értékre vonatkozó tanácskozás rövid ideig tartott, úgy hogy kilenc órakor Scherz értéküzletti titkár az Uporban már ki is

hirdette, hogy az értéktőzsde három napig zárva marad, üzlet nincs, a választott bíróság azonban működik.

Mialatt a tanács folytatólagosan az árutőzsde bezárása felett tanácskozott, a börze lépcsőin izgalmas jelenetek alakultak ki a kompenzálás körül. Egyes ügynökök ugyanis a kompenzálás ellen foglaltak állást, amire nagy tumultus keletkezett. A tömeg pártokra szakadt, s a túlnyomó többség viharosan követelte a kompenzálást, aminek céljaira különben a dohányzót rendelkezésre is bocsátották. Egyes ügynökök hevesen ragaszkodtak a kompenzáláshoz, majd haragos beszédek tartottak, nyugalomra intették a többieket. Azután még egy kis izgalom van a kompenzálás körül, de egy-két jónevű ügynök nyomatékosan figyelmezteti az embereket kötelességükre és arra, hogy tőzsde legfőbb érdeke, hogy a rend megmaradjon. Végre is megindulnak a mellékajtón a dohányzó felé, miközben Éljen a háború! Abcug Szerbia! kiáltásokkal búcsúznak el az utca közönségétől, amely a lépcsőn tolongó szokatlan tömeget körülvette. A dohányzó egyszerre megtelik, az obligát láрма veri fel a csöndet, de különben megvan a nyugalomnak legalább az illúziója.

Ez volt a pesti börze demarche-a. Hogy mi lesz, ha a háború is rászakad, azt még a nagyságos tőzsde-tanács se tudja.

Az állam kölcsönkér

Először, másodszer, harmadszor . . . ahányszor az állam kölcsönt kér, tulajdonképpen folyton azon kellene csodálkoznunk, hogy miért kér szegény és miért nem követel? A polgár, különösen a magyar, nem igen tud beletörődni abba, hogy a kincstár, amely mindig a categoricus imperativus képviselője gyanánt áll vele szemben, most szinte lírikus enyhességgel dicsérje önmagát, mint adóst, és ahelyett hogy végrehajtást vezetne az alárendelt alanyok ellen, kölcsönt kérjen tőlük. Igaz, hogy ahhoz, hogy az állam ilyen szendén pumpolja meg az állampolgárokat, egy világháborúnak kellett bekövetkeznie és annak, hogy a világ megszokott rendje állandó rendellenességbe füljön.

Pénzt kérni és érte füt-fát ígérni, nemcsak tőkét, hanem kamatot, sok kedvezményt még több dicséretet, sőt szinte dicsőséget azért; hogy adunk: ez a világháború haszna és eredménye. Lehetetlen arra nem gondolnunk bármennyire is méltatlan is egy önálló és modem elméhez —, hogy miért marad meg egyáltalán az a szabadságunk, hogy hozzá kell járulnunk sok mindenhez és helyeselnünk kell sok mindent csak azért, hogy megmaradjon az az illúzió, mintha a jogaink nem volnának a fogásra felfüggesztve és nem marná a rozsdá őket? Ez így van mindenütt és mindenütt kell hogy gondolkodjanak az emberek afölött, ami itt is szöveget üt némelyek fejébe. Megint csalogatja az állam a bokorba a pénzecskénket és senkinek sem jut eszébe, hogy megtagadja, ha van és nemes felháborodással kezdünk nyomozni azok után, akiknek tényleg van és mégsem adják oda. Keserűség és fanyarság nélkül állunk az állam rendelkezésére: Istenem, hiszen csak pénzről van szó! Az emberek, sőt az asszonyok is, lányok és gyerekek prospektusokat olvasnak és kiszámítják,

hogy milyen kevésbe is kerül, ha az ember az államnak hitelez s emellett még hazafi is, illetve olyan polgár, aki itthon teljesíti katonai kötelességét. Kölcsönt jegyezni, ez maholnap divattá fog válni. Végre egy divat, amely még a rideg pénzügyminiszternek is tetszik, mert nem rontja a valutát.

A pénz megárad újra és szétfolyik az országban, meggyorsítja a gépek forgását, taplót tesz a lovak fülébe, nekilendíti a lokomotív kerekét és telerakja a tisztok és katonák zsebét bankóval. Nem kell attól félni, hogy ez a sok pénz, ami az állam zsebébe folyik, meg fogja hosszabbítani a háború lélekzetét. Az állam csak közvetít, szegény, s ami befolyik, azt továbbadja annak, akit illet és akinek az állam nem maradhat adósa. Éhes zsebek és éhes gyomrok várják az aranyat s az ezüstöt, amit most valahol messze Hajdúböszörményben, a Zalában, vagy az erdélyi havasok alján a magyar paraszt a föld alól, vagy még biztosabb helyről kikapar és viszi annak, akinek már a fiát, a maradék kis búzáját és a szekerét a lovával együtt odaadta. A pénz forog, de legalább itthonmarad, azoknak jut, akik *é|a|* akarnak tovább és akik most igazán azért eluók, hogy meghaljanak azokért, alük itthonmaradnak. Ezzel a kis pénzzel nem is olyan drága megváltani azt a sok megtakarított szenvedést és nyomort, amely pazar bőségben omlik le azokra, akik körülállják egyre nagyobb ívben a magyar határt. Olcsó és könnyű dolog ilyen szárazon kibújni akár joggal, akár véletlenül, akár kényszerűségből a véradó alól. Senki sem mer panaszkodni, hogy kölcsön kell adnia az államnak, a pénzügyminiszter varázsvesszeje kicsalja a trezorokból, erszényekből és harisnyákból, amit az emberek rendszerint ápolnak és eltakarnak.

Valahogy — ez is csak szokás dolga! — egész könnyű és mulatságos dolog lett áldozatokat hozni és jól esik, hogy a szabadsággal és a jogokkal, amik

békében olyan bőven voltak, egy kicsit fukarabbul bánnak. Amióta a habom tart, egyre szűkül a horizont az emberi jogok körül, és majdnem perverz már az a gyönyörűség, amelylyel a mindenható állani ostorát hagyjuk a hátunkon suhogni. Olyan jól esik hatpercentes kamattal kihelyezni a pénzünket, hogy szinte fáj, hogy az állam annyira bebiztosít bennünket arról, hogy visszaadja a tőkét, fizeti a kamatot, kivált, vissza vált, bevált, amit akarunk, mikor tulajdonképpen mindenki úgy adja oda azt, amije van, mintha arra a bizonyos oltárra, — amelyről békében sokat olvasunk, s aminek most a teljes tüze lobog az egész nagy katlanban, amelyet Magyarországnak hívnak — tényleg elférne és elkelne mindé-
 ^itünk. Jó, hogy nincs egészen így és hogy még se az emberi, se az állati, se a növényi nyersanyag nem fogyott el egészen. Csak az volna jobb, ha mindezért és még sok mindenért, amit tehetnénk és adhatnánk, odaadnák nekünk azt a szegény, elkésett húsvéti galambot, amit a pünkösdi rózsza képében épp oly áradozó és megreszkető szívvel fogadnánk, ha valahogy valahonnan valami igen drága pénzért — sokkal többért, mint amennyibe az állammal való üzletünk kerül — meg tudnánk vásárolni magunknak a békét. Ennyi pénzünk egyelőre nincs, és csak a reményét vesszük, a közelségét rövidítjük, a megérkezését gyorsítjuk és ennek a kopár és kegyetlen eszendőnek keressük a hajnalát, amikor pénzt adunk az államnak, hogy minél előbb végezzen és minél jobban végezzen azokkal, akik megrabolták tőlünk a békekességünket. Forgassátok a béke prospektusát és tömjétek az aranyat az éhes szájba, amely felénk kiált: adjatok, hogy kapjatok és azt kapjátok, amiért odaadjátok minden jószágotokat és odaadjátok még azt is, ami ebben az országban nem az államé. Csak urak legyünk a magunk földjén, és békében égjen a nap arca azokra, akik könnyezve néznek beléje.

Tartalékos bankvezérek

Az utolsó évek viharai a nagy világháború előestéin nemcsak bankokat és takarékokat sodortak el a föld színéről, hanem embereket is: vezérigazgatókat, pénzügyi kapacitásokat, hatalmas félisteneket, akik egyszerre csak kiestek a közgazdasági élet fellegváraiból. Elek Pál, Jelűnek Henrik, Vörös László, Gyenes Lajos, Somló Gyula, Vajda Imre végleg letűntek a színpadról s a régi királyi palástot nem tudják többé megkaparítani, legfeljebb, mint Elek, a halál után.

Érdekeseek volnának ezek az urak? Megérdemli k-e az emlékezés szavát most, amikor a pénz régi határai és értékei átcserelődtek és amikor a pénzpiac fejedelmeit a két kezünkön meg lehet számolni, holott néhány év előtt csak úgy hemzsegték az utcán? Hiányzanak a háborús pénzpiacon, ahol soha nem álmódott kereseti alkalmak taionganak? Hiszen javarészt kapitalista vállalatok egyszerű dirigensei voltak, alkalmazkodtak a piac törvényeihez: ha jó konjunktúra uralkodott, akkor nagyszerű bankemberek voltak, ha pedig beütött a krach, akkor meghúzták magukat és vigyáztak a pénzükre. Igaz: a magyar bankvilág nagymoguljai alig árultak el valami sok vállalkozói talentumot. A jó öreg szisztéma szerint ezelőtt negyven-ötven esztendővel vagy még régebben beültek egy kétszobás sötét helyiségbe, szépen leszámoltak, hiteleztek, lombardíroztak és könyveltek, amíg a két szobából négy szoba, majd egy emelet, sőt egész bankpalota nem lett. Közben maguk is jól meggyarapodtak, megnőtt a szakálluk és a tekintélyük, felemelíték az alaptőkét egyszer, kétszer vagy háromszor s végül azon kapták rajta magukat,

hogy egypár krachot megúszva és néhány jó üzletet elcsípve, a bank és a vezér egyaránt közgazdasági tényezővé váltak s azok maradnak, amíg meg nem halnak.

Ez a régi derék típus tényleg nem érdekes. Ez a típus azonban nem is szokott tartalékba kerülni, veic nem történnek nagy esetek, a piac veszedelmes lihegése és ezer izgalma nem csap fel hozzájuk; ők csak szimpla irodafőnökök, nem pedig a kapitálista-rend reprezentatív fér fia. A pénzpiac tartalékos tábornokai viszont nagyrészt egy új típust személyesítettek meg. Ezek az urak nem voltak türelmesek, nem akarták végigtiporni az egész hosszú skálát s nem a kereskedelmi iskola okos tantételeit akarták realizálni abban a körben, ahol intézkedtek és alkottak. hogy maga a modern industrializmus is csak végigsuhintotta az országot, megtörvén a régi szolid rend kizárólagosságát, úgy az embereit is csak elvétve szórta ide közénk, Egypár talentumos, kezdeményezni tudó és akaró ember felemás viszonyok közt, hirtelen nekilendült konjunktúrák hátán, egy mohó és mértéktelen ország lélekzetét *figyelve*, amerikai stílust próbált teremteni s csinálni valamit, olyat, ami még nem volt. Elek Pál minden korrupciója ellenére *tíz* esztendő alatt harminc éves energiát számított le; Vajda Imre társa volt ebben a macacs és szédületes galoppban, amelybe Elek egy serdületlen bankot heccelt; Vas Ferenc, aki közben feltámadt, egy új bank-Bismarcknak indult, aki Láczy Leó utódának volt előjegyezve; Jellinek vasút király tudóit lenni és dinasztíát alapított fejedelmi vagyonnal; Vörös László vígan fezőrködött Amerikától Perzsiáig mindenkinek, aki pénzt kínált; Gyenes ráült vagy ezer magyar pénzügyet nyakára és megnyergelte valamennyit; Somló pedig kis boltokból vert össze egy-két év alatt egy nagybanknak induló középbankot, amíg Krausz Simon az útjába nem állott.

Ezek az urak és azok, akik náluknál kisebbek vagy elfeledettebbek, nem a régi sablon szerint dolgoznak: minden üzlet jó volt, ha kockázatos volt és sokat ígérő; nem ismertek fogalmakat és határokat, amelyek kívül estek volna a szokásos bankszerű tevékenységen; mindenfelé kinyújtottak a csápjaikat és mindenhol hasznot igyekeztek begereblyézni; nem ijedtek meg néha a legitimitás régi tilalomfáitól sem; belevágták az ásójukat az ország termékeny testébe s ha telesebezték is, affelől sem lehet kétség, hogy frissíteni is tudták, s hogy a természetes gazdasági fejlődés adta meg a felmentést erre a sokban kalandor politikára.

Ezek az urak sem nálunk, sem másutt nem szoktak teljes szolgálati idő után nyugállományba lépni. A körülmények ruganyos ellenállása vagy temperamentumuk féktelensége megállítja vagy letöri őket időnap előtt. Ez a bukás vagy megállás mindig szükségyszerű, s legtöbbször igazságos, legalább is kibékítő, nemcsak a múltban, hanem a jövőre is; még járkálnak itt közöttünk egynéhányan, akikre ugyanez a sors csap le holnap vagy — holnapután. A pénzpiac tartalékos tábornokai csakis az aktívokból egészíthetnek ki és a háború után majd közülök is kerülnek néhányan Grácba. Egyelőre azonban tart a háború s az a néhány félisten, aki a bankok csúcsain halálomban és gazdagságban megizmosodott, mindenre gondol, csak arra nem, hogy milyen veszedelmes konkurenciától szabadultak azért, mert egy sereg, náluk nagyobb tehetségű és nagyobb akaratú közgazdasági gladiátornak rövid volt a lélezete.

A leendő bankvezérek

A névtelen tömegek érvényesülési útja egyre nehezebb, főleg ha polgárok, leginkább ha tisztviselők, de különösképpen, ha direkt banktisztviselők. Volt egy idő, néhány év előtt, amikor még számottevő társadalmi tényezőt alkottak: ma jelentéktelenebbek és gyöngébbek, mint valaha és a Háború után még jobban el fogják őket nyomni, mert a sok egyéb baj közt a nyakukra nőnek a nők.

A jó konjunktúra idején, amikor egyik bank másik után kelt ki a földből és emelkedett a felhők fölé, egyszerre megjavult a standardja a szegény banktisztviselőknek, akikről addig alig tudták, hogy élnek. Az ipari fejlődés, a pénzpiac eleven forgalma meggyarapította a keresletet a tőke rabszolgáiban, úgy hogy nyár elején éveken át valósággal megostromolták a bankok a fővárosi kereskedelmi iskolákat, hogy friss gyakornokokat biztosíthassanak maguknak. Ember kellett, rubrikázó és skatulyázó ember az új fiókokba, a nagy pénztártermekbe, a könyvelési munkák rengetegébe és az ipari vállalatok ellenőrzésére tömegesen kellett új anyagot szerezni, amelyik olcsón és gyorsan ellátja a sablonmunkákat.

A felgyülemlett „anyag” azután új igényekkel lépett fel: szervezkedni kezdett, pragmatikát, egységes munkaidőt, fizetésemelést, lakbért, betegsegélyezést és nyugdíjat követeltek s miután szükség volt rájuk és a bankoknak is jól ment, a tisztviselők néhány év alatt igen szép eredményeket is értek el. Ez volt a bankfiúk virágkora: anyák őket álmodtak vejeikül, a mulatóhelyeken ők grasszáltak, az előkelő fürdő-

kön, a tennispályákon, a bálokon és a korzón ezrével ragyogtak a mágnás-bankfiúk garantált nyugdíjjal, lakbérrel, pragmatikával és szakszervezeti szellemmel.

A boldog korszak nem sokáig tartott. Amikor a nagy válság, a balkán háború beköszöntött, a szélfordulás első lehelletére kiken kezdtek spórolni a bankok? A bankfiúkon. Egyre-másra mondtak fel a tisztviselőknek, ahol az üzlet nem jól ment, vagy ahol az igazgatóság vizsgálni kezdte, hogy miért olyan nagy a rezszi és miért van érdekelve az intézet minden egyes csődnél. Fúziók, felszámolások, krachok következtek egymásután, sorra csukták be a boltot a serdülő bankok és egy napról a másikra százával járkáltak a bankfiúk állás után. Állás pedig nein akadt, mert a krízis egyre nyomasztóbbá vált s a belterjes takarékoskodás folyton nagyobb mérvet öltött. Akinek magas fizetése volt, kidobták, mert magas a fizetése, a hatvan- és százforintos gyakornokokon pedig túladtak, mert kevés volt a végkielégítés, ami járt neki. A kereskedelmi iskolák érettségije után ott álltak a tizenhétéves bank-Napóleonok s a marsallbottal a kezükben mehettek kereskedősegédnek vagy boltiszolgának, ahol még kisebb a konkurrencia. Ezzel együtt csökkent persze a bankfiúk társadalmi súlya is. A pályájuk aranyos padnája alatt feketéllik a megélhetés gondja és szervezkedésük minden erőfeszítése sem leplezheti azt a tényt, hogy ki vannak szolgáltatva a nagytőke szélejeinek, a konjunktúra változásainak s a kereslet és kínálat törvényeinek. Kapitalisztikus fejlődésünk egész hazugságát és felemás voltát leolvashatjuk azon a hőmérőn, amelyen a banktisztviselők társadalmi értékmérője legalább száz százalékot esett. A pragmatika, nyugdíj, lakbér s miegymás újra kegy számba megy, az igazgatóság múltó jóindulata támogatja, mert hiányzik az az egyetlen erő, amely ki-

követelhetővé tudná tenni: a szükséglet kényszerűsége.

A háború csak ideig-óráig tette értékessé a meglévő munkaerőt. Amíg hadbavonultak vannak, addig van drágasági pótlék az itthonmaradtak számára, van egy kis előlépés és joguk van még egyszer annyit dolgozni, mint háború előtt, lévén ők nélkülözhetetlenek. Ez az olcsó nélkülözhetetlenség nem jelent fejlődést, hanem hanyatlást. Egy pünkösdi királyság nagyra nevelte a bankhivatalnoki branche-oi, amely egy napról a másikra letörte, mihelyt esni kezdtek a borzén a papírok. A magyar bankhivatalnoki kar Szedánja a balkáni háborútól számítódik s ma a nagy világháború során még mindig csak ők maguk, vagy talán már ők sem hiszik, hogy va-kik és hogy a tőke rabszolgaságából egyhamar szabadulhatnak.

Magyar papírok vendégségben

A pénzpiacnak is van karácsonya, már olyan, amilyen: ezerkilencszáztizenöt decemberében például a magyar és osztrák pénzügyminiszter elrendelte, hogy a jövőben az exportőrök csak akkor kaphatnak kiviteli engedélyt, ha kötelezik magukat arra, hogy a külföldi pénzeket kiszolgáltassák a jegybanknak. Ez az intézkedés, ha nem is mint karácsonyi ajándék, mindenesetre indokolt volt és szükséges s remélhetőleg azt a célt, amelyet szolgálni akartak vele, elő is fogja segíteni. Nem szabad azonban megfélemlíteni arról, hogy a valuta kérdése ezzel még egyáltalán nincs megoldva, sőt ez a rendelkezés is megkerülhető, illetve adódhatnak olyan esetek, amikor a jegybank, habár joga és módja volna hozzá, még sem jut idegen valutához. Megtörténhetik ugyanis, — hiszen az üzletemberek csalafintasága nagyobb, mint a diplomatáké, — megtörténhetik, hogy egyes felek árúra kérnek export-engedélyt, de nem jön be valuta érte, hanem árút vesz a fél helyette. Nincs elérve a cél akkor sem, ha az illető exportőr már adós külföldön, miután valuta ekkor sem folyik be, hanem egyszerűen csak tartozáscsökkentés történik. Előfordulhat az is, hogy exportálás nélkül is van valuta, ha az exportőr értékpapírokra szerez a semleges vagy szövetséges államokban lombard-kölcsönt: ilyenkor az exportőr a maga pénzével szabadon rendelkezik és a jegybank nem jöhet szóba. Mint a háborúban annyiszor, Popovicsnál élesebb elmék is akadnak.

Ilyen eshetőségek természetesen nem jelentik azt, hogy a két pénzügyminiszter intézkedése fölösleges volna, viszont az bizonyos, hogy ennek az intézkedésnek nem az az intenciója, hogy a bankok szerezzenek be nagyobb mennyiségű valutát. Ez nem lenne praktikus, mert a bankok tömeges vásárlásai még jobban felverik az árakat. A valuta- és deviza-

problémának a bőséges, de most is jóidőig lehetetlen áruexporton kívül egy jó megoldása volna, s ez az, ha a külföldi piacon tekintélyes mennyiségben lehetne értékpapírjainkat elhelyezni. Értékpapírokban, ha egyébben nem is, óriás fölöslegünk van és egyáltalán nem éreznők meg, ha sűrűen vándorolnának külföldre, sőt ez igen számbavehető hasznot is jelentene. Ebben az irányban a háború alatt történtek is puhatolózások és több helyről igyekeztek külföldi lökéseknek előnyös feltételek mellett papírokat rendelkezésre bocsátani. Természetesen a dolgot ma hirtelenében nem lehet megoldani, habár most már mindjobban rájönnek arra, hogy milyen mulasztások történtek a háború előtt ezen a téren is. A néhai Krausz és Bettelheim cég egyik főnöke a Pester Lloydban foglalkozott az értékpapír-export kérdésével és rámutatott arra, hogy áldozatokat kellene bankjainknak és iparvállatainknak hozniok, csak hogy külföldön papírjainkat el tudják helyezni. Sajnos, ma az a helyzet, hogy jóformán az összes többi államok papírjai jegyezve vannak a semleges tőzsdéken, tőlünk azonban csak az állami címletek és egynéhány bankrészvény szerepelnek a svájci, hollandi, sőt még a német tőzsdék árjegyző lapjain is. Az is igaz, hogy éppen csak szerepelnek, de alig számítanak.

Mi ennek az oka? A magyarázat egyszerűen az, hogy a többi államok nagyobb bankjai és iparvállalatai már megalakulásukkor igyekeztek a nyugati piacon érdekeltségeket szerezni és ezeknek az ottani érdekeltségeknek ügyes közreműködésével kedveltették meg a részvényeiket és helyezték el tekintélyes mennyiségben. A külföldi bankok úgy dédelgetik a maguk részvényeit, mint a boldog és gazdag apák a fiaikat: elküldik külföldre utazni őket, hadd lássanak világot és tapasztalataikkal gazdagítsak az örökölt vagyont. Nálunk nem történt vagy csak alig

történt hasonló gondoskodás akkor, amikor a bankok és iparvállalatok megalakultak, később pedig a helyzet már sokkal nehezebb, mert külföldön érthető gyanakodással fogadják, ha egy fennálló idegen bank egyszerre rá akar feküdni valamelyik piacra. A mi bankjaink és takarékjaink nem akarnak és nem akartak evégből áldozatokat hozni, arra való hivatkozással, hogy ők nem szoktak spekulálni a papírjaikkal és nekik mindegy, hogy hol vannak jegyezve és hol nem, annál is inkább, mert a részvényeik már úgylis el vannak helyezve. Ez az okoskodás egészen hamis és csak arra jó, hogy leplezzen két tényt. Az egyik az, hogy a nagybankok sajnálják azokat a minimális áldozatokat is, amelyek a papírok külföldi jegyzésével és elhelyezésével kapcsolatosak. Pedig miről van mindössze szó? Arról, hogy egyrészt az illető cég, amelyik a plaszírozásra vállalkozik, megfelelő jutalékot igényel, másrészt pedig arról, hogy a Cotegebühr-t meg kell fizetni. A bankok persze nemcsak fukarok, hanem önzők is, mert a külföldi jegyzés lehetetlenné tenné a korlátlan játékot a helyi tőzsdén, amit a bankok maguknak tartanak fenn. El kell például képzelni, Hogy ha például a Rima-murányit, amely hatalmas, negyven milliós vállalat, Amsterdamban is jegyeznék, akkor egy budapesti tőzsdemanipuláció esetén, amely az árfolyamokat felhajtja, az amsterdami tőzsdén olcsón összevásárolnák a papírokat és viszont. Ez nem konveniénál a pesti direktoroknak. A nagybankok maguknak biztosítják a játékmonopóliumot és az árfolyam irányítását: ez régi szokásuk és jól felfogott érdekük. A külföldi jegyzés ezt a jó szokást és ezt a hasznos üzletágot egy kicsit megrendítené.

A döntő hiba az, hogy már a bankok és vállalatok alakulásakor nem történik intézkedés avégből, hogy a külföldön is jegyezzék a papírokat, illetve ha a formális jegyzés meg is történik, akkor sem tö-

rödnek avval, hogy egy kis forgalom is legyen. A frankfurti tőzsdén például jegyzik a Leszámitoló-bank, Jelzálogbank és Agrárbank részvényeit is, de azért alig van kötés bennük, pedig a jó konjunktúrákat becsületesen ki lehetett volna használni. A bankok takarékoskodtak egyfelől, féltették az itthon való kivételes pozíciójukat másfelől és így nem voltak hajlandók idejekorán gondoskodni arról, hogy a külföldön megfelelő mennyiségű értékpapírunk legyen elhelyezve.

A nagy takarékoság és önzés hatásai most jelentkeznek. Most igen nagy könnyebbség lenne, ha a semleges és szövetséges államokban értékpapírjaink már otthon volnának, még ha alacsonyabb kurzuson is helyezték volna el őket: milyen nagymennyiségű devizát tudtunk volna ebben az esetben importálni, vagy pedig az importált áruk értékét egyszerűen értékpapírexporttal kompenzálhattuk volna a háború egész tartama alatt. Természetesen ehhez pénz és szív is kellett volna: nem elég a külföldi képvisélet, nem elég a külföldi tőzsdéken való jegyzés, he nem a bankoknak a pesti piacon is kellene egyegy megbízottjuknak lenni, akik közvetlenül érintkeznének a külföldi ügyfelekkel, nehogy a bankok feszélyezett helyzetbe kerüljenek a külföldi piacon, ahol nm szívesen veszik a bankok közvetlen érdeklődését saját papírjaik elhelyezése céljából. Aki nagyon kelleti magát, annak nincs ázsiója a börzén sem. Természetes, hogy ezek a megbízatások is jutalékkiadással járnak és a bankoktól némi áldozatot követelnek. Mindenesetre szomorú volna, ha a háború tanulságai sem bírnák rá a nagybankokat arra, hogy előlegezzenek önmaguknak olyan kiadásokat, amelyek nemcsak nekik, hanem a magyar közgazdasági életnek hoznak gyümölcsöket. Persze, a bankok csak az érett gyümölcsöket szeretik s a magyar papírok ezért rekednek meg a magyar ugaron.

A nagy csatorna

A magyar képviselőház egyik ülésén gróf Serényi Béla volt földművelésügyi miniszter egy ötletet tett le a Ház asztalára, egy ötletet, amely nemcsak nekünk szólt, hanem egész Európának. A volt miniszter beszédében felvetette a Szaloniki-öbölnek a Vardar-völgyén át a Morava-völgyével, vagyis a Dunával való összeköttetését és a vízválasztónak csatornával, esetleg alagutakkal való kapcsolását. A miniszter hivatkozott arra, hogy ezt a nagyszabású csatornát kiegészítené egy másik, amelyet a németek meg kell, hogy építsenek és amellyel — az Eufrát folyó szabályozása mellett — a Basszóra-öbölnek az Alexandrette-öböllel Aleppón keresztül való útját fogják megadni. A morava-szalouiki mélyjáratú csatorna biztosítaná a középeurópai gyáraknak a balkán és kisázsiai termékekkel való közvetlen és olcsó ellátását, a másik óriás kanális pedig az indiai forgalmat volna hivatva olcsóbbá és közvetlenné tenni s a német, osztrák és magyar érdekszférába átterelni. Ezzel a kettős koncepcióval függetleníteni tudjuk magunkat a Fekete-tengertől, amelyre egyrészt Oroszország teszi rá a kezét, másrészt pedig az arra való hajózási forgalmat a Dardanella, Szulina és Vaskapu-illeték háromszorosan megdrágítja.

A terv, amelyet gróf Serényi a vajúdo Európa íjgyelmébe ajánlott, magyar gondolat s erre büszkék lehetünk, egyúttal azonban nemzetközi jelentőségű eszme, de a tekintetben nem kell féltékenyeknek lennünk reá. Egy amerikai pénzcsoport jó pár év előtt már kidolgoztatta az erre vonatkozó terveket, de közbe jött a balkán krízis s a terv elpihent. Az ötlet tengelye Konstantinápolyban fészkel, amely termé-

szetes centruma a Fekete- és a Földközi-tengernek. A különböző ázsiai nyerstermékek eddig javarészt a Fekete-tenger egyik kikötőjében jutottak a kereskedők kezébe, onnan a Boszporushoz és rajta át a tengerre. Konstantinápolynál fut össze a szárazföldi út is Indiával, Perzsiával, Arábiával és Kis-Ázsiával s innen vezet a Belgrád-Drinápoly vonalon át Magyarországra, onnan tovább Németországba és egész Európába. A központi hatalmaknak ép ezért biztosítaniok kell a konstantinápolyi vonalat nyugatra és keléire, még pedig nemcsak szárazföldön, hanem az ódes- és sósvízi utakkal is. A Szezei-csatorna a háború után remélhetőleg semlegesítve lesz és a tengeren a kereskedelmi biztonságot nem fogja akadályozni. De ettől függetlenül is meg kell hogy legyen Németországnak és a monarchiának közvetlen, garantált összeköttetése Kis-Ázsiával és Indiával víziutakon is. Ez a háború egyik célja. Ezért áll egymással szemben négy világrész népe s ezért merjük állítani, hogy a magyar parlamentben gróf Serényi világtörténelmi gondolatot hámozott ki, amikor kereste és megtalálta az Atlanti-óceánnak az Egei-tengerrel, ezen át a Perzsa öböllel és Indiával való összeköttetésének vonalát.

Nem méltányolhatják ezt sehol sem jobban, mint Németországban, ahol a Hamburg—Bagdad jelző nemcsak szárazföldi összeköttetésre vonatkozik. Nemrég határozták el Szászországban, hogy állást foglalnak a Duna, Odera és Visztula között kiépítendő csatorna érdekében, amelynek építési terveit is kidolgoztatják. Az Odera és Visztula között már megvan az összeköttetés, de ha sikerül a Dunát is bekapcsolni ebbe a középeurópai vízhálózatba, akkor Magyarországnak vízi útja is direkt összeköttetése lesz a Keleti-tengerrel. Ugyancsak a közelmúltban vetették fel Bajorországban azt az eszmét, hogy a Majna és a Duna közt közvetlen hajózási ösz-

szeköttestét teremtsenek és lehetővé tegyék a Rajnától a Fekete-tengerig való közvetlen hajózást. A bajor kormány ezzel a tervvel már foglalkozik és rövidesen végre is fogja hajtani. A munkálatok célja a majna—aschaffenburg—bamberg—nürnberg—regensburgi vonalnak a Dunához való vezetése, ami szabaddá teszi az utat Kölnctől Konstantinápolyig, sőt egész Batumig.

Ez a szép terv kétségkívül igen nagyszabású, nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy a Fekete-tengerrel létesítene összeköttestét, vagyis kiszolgáltatná a központi hatalmakat Oroszország és a tőle függő érdekeltségek önkényének és tarifális uzsorapolitikájának. Ez a szempont csak látszólag politikai jellegű, valójában a legridegebb üzleti számítás diktálja azt az irányelvet, hogy momentán előnyökért ne áldozzuk fel a szabad rendelkezés jogát és módját. Egyelőre nem kalkulálhatunk a Fekete-tengerrel és közvetlenül a Földközi-, illetve Égei-tengerrel kell vasúti és víziforgalmat teremtenünk, illetve a meglévő összeköttesteket minden erővel fejlesztenünk.

A központi hatalmaknak azt kell végső törekvésnek tekinteniük, hogy amint a berlin—konstantinápolyi vasútvonal, ugyanúgy az olcsóbb, nagyobb arányú és tartósabb vízi összeköttestés is lehetőleg a legkedvezőbb tarifális megoldás mellett kapcsolja egybe a szövetséges és szomszédos országokat. A kisázsiai réznek nem szabad háromszoros illetékekkel megterhelve Orsováig jutnia és a mi cukrunk nem bírja el a mai dunai út terhét és tempóját. Ezenkívül a központi hatalmaknak arra is szükségük van, hogy a nagy vízi út mentén nagy kereskedelmi kikötők létesüljenek, a Közép-Duna egységes folyamrendszere kihasználható legyen, emellett belterjes gazdálkodás legyen üzhető és a tranzitó forgalom egyszersmind idegenforgalmat is biztosítson. Szüksé-

günk van arra, hogy a legkedvezőbb konjunktúrát a lehetőleg legalkalmasabb módon használjuk ki és hogy a legcsekélyebb veszteséget és differenciát is elkerüljük, amely még egyáltalában elkerülhető. A Háború után a megüresedett raktárakat pótolni kell és a földuzzadt tőke új vállalkozása lehetőségeket keres, valóságos nyersanyagéhség fog támadni, amelyet csak a Keletről lehet kielégíteni. Az anyagbeszerzés lesz az államok legfőbb gondja s ez lesz a központi hatalmak igazi erőpróbája. Mindazok a sikerek, amelyeket eddig elértünk és azok, amelyeket még el kell érünk, csak akkor kapcsolódhatnak bele a mi gazdasági életünk fejlődésébe, ha gyümölcsöztetni tudjuk őket. A gyümölcsözés egyetlen módja, ha az összetartozó gazdasági területek szerves forgalmát biztosítjuk, vagyis: minden egyes ország ipari fölöslege a legalkalmasabb piacon helyezkednék el és minden ország fölös nyersterményei a legolcsóbban és a legközvetlenebbül jutnának oda, ahol feldolgozhatók s a feldolgozó, illetve a kikészítő ország minél jobban értékesíthetővé tenné és minél kedvezőbb feltételek mellett juttatná tovább az olcsóbb, és gyengébb minőséget pedig az alsóbb osztályok szükségletére fordítaná. Erre a célra kell a 600 kilométeres Szaloniki—Morava csatorna, amelyen át Németországból *átrakodás nélkül* juthatnának ezertonnás uszályok Szalonikiba. Az ut Budapesttől Szalonikiig a csatornán huszonöt nap volna, míg a Dardanellákon át — harminckettő!

Ujjongással és fellélegzéssel fogadnák minden más országban ezt az ötletet, sajnos, nálunk még alig foglalkoznak a háború eszkömpálásával és azok a tervek, amelyek felrebbennek, idegenből jönnek vagy idegenbe mennek. Ép azért le kell szögeznünk azt, hogy egy magyar mágnás, aki véletlenül kereskedő, gazda és vállalkozó is s aki ennek ellenére itt földművelésügyi miniszter is tudott lenni, végre meg-

követelheti Európától, hogy tudomásul vegyen egy magyar gondolatot, amely hat országban száguld végig és hat országot tud eggyé tenni. A pénzügyi vagy technikai kivétel a mai időkben csak a számítás, a tőke vagy az idő kérdése, vagyis ha meg *akarjuk* csinálni ezt a nagy csatornát, akkor már úgy beszélhetünk róla, mint valami létezőről, amelyet be lehet állítani a mérlegbe.

Újból hangsúlyozni kell, hogy Serényi gróf az ötletet felajánlotta azoknak a nemzeteknek, amelyek összetartoznak és amelyek együtt fognak működni a háború után. Ez az ajánlat elsősorban a nagy Németországnak és a hatalmas német tőkének szól, szerves összefüggésben egy óriás német koncepcióval, a Basszóra-Alexandrette-i csatornával. Németország nem feledkezhet meg Amerika elkövetkező grandiózus versenyéről és arról, hogy a háború után Olaszország épúgy bojkottálni fogja, mint Oroszország és esetleg a Bretagne, Vendée, Provence és Normandie fog szállítani élelmet Angliának, a Nord, Ardennes. Juna, Algier és Timis nyersterményeket, Paris. Heinis, Lyon pedig manufaktúrákat. A német, magyar és osztrák tőke útja szerencsére már évtizedek óta a Földközi-tenger felé fordul. A háború révén kiverekedtünk magunknak az utat, most már csak biztosítani kell, ki kell szélesíteni, meg kell trágyázni. Berlin egyik alpolgármestere, amikor meghallotta, hogy Bulgáriában tatárok is vannak, akik exportképes jó kertészek s akik turániaknak vallják magukat és a magyarokhoz tartozóknak, gyorsvonaton jött le Budapestre, hogy a turáni rokonságot Németország javára is kamatoztassa. Talán csak akad valaki, aki Középeurópát ellátja azokkal a víziutakkal is, amelyek mentén nemcsak tatár kertészek, hanem milliós népek is meg tudnak élni és meg tudnak gazdagodni.

A magyar ökör karrierje

Nem valami finom ötlet, de talán megbocsátanak érte: kíséjünk el egy kis, foltos magyar ökröt a Nyírségből a Dohány-utcáig. Szép séta s közben szidhatjuk a parasztot, sőt elmélkedhetünk is a háborús drágaság okairól.

Az agráriusok a gabonájukon kívül tekintélyes nyereséget értek el szarvasmarháik, sertéseik, szénájuk és egyéb takarmányuk érlékesítésével. Az ügyes és okos gazda ugyanis, ha egy kis szerencséje volt, megtudta menteni nemcsak a házi szükségletét, amit a rendeletek is biztosítottak a számára, hanem annyi kenyérmagvat, tenyész- és igavonóállatot és takarmányt, hogy folytathatta, sőt fejleszthette állatállományának nevelését és a hízott marha értékesítésnél többszörösen bekalkulálhatta azt a többletei, «amelyet a magasabb munkabér, az újabb építkezések, a mezőgazdasági gépek pótlása és az ipari cikkek megdrágulása okozott. A marhahús, persze, azután egyike azoknak a cikkeknek, amelyeket valósággal lesöpörtek a polgári háztartás asztaláról és amelyeknek a megdrágulása olyan fantasztikus arányú, amivel a külföldről importált legbecsesebb gyarmatárúk sem vetekedhetnek.

A háború kitörésekor a kormány első rendelete a vágómarhaállomány csökkentése ellen irányult és a polgári lakosság fogyasztásának a csökkentésével akarta ezt a célt biztosítani. A hadrakelt seregnek ugyanis egyre nagyobb mennyiségű vágómarhára volt szüksége, még pedig nemcsak a marhahús nagy táplálóereje folytán, hanem azért is, mert egyedül a szarvasmarha hajtóképes, míg a sertés, nyúl és baromfi csak nagy nehézségekkel szállítható megfelelő tömegekben a hadsereg után. A hadvezetőség

részére a háború elején egy-két mezőgazdasági cég biztosította az úgynevezett Nachschubot. Ezek a cégek összevásároltak megfelelő kontingens szarvasmarhát és rendelkezésére bocsátották a hadseregnek, zetesen egyre növekvő áron.

A vásárlások a budapesti, bécsi és máhrischcitrain sertésvásáron folytak és miután a szükséglet rohamosan emelkedő volt, az árak is arányosan drágultak, úgy hogy egy napon 10, 20, sőt 30 filléres ugrások történtek. Egy-két hónap alatt 80 fillérről 1 korona 80 fillérré szökött fel a marha ára élősúlyban, vagyis a gazdák néhány hét alatt 125 százalékos hasznot értek el. A közvetítő cégek, amelyek természetesen a maguk számításai: is megtalálták, minden árai megadtak, amit a felhajtók kértek.

Ennek volt azután természetes következménye az is, hogy a polgári háztartás elől egyrészt fokozatosan elvonták a marhahúst, másrészt a detailárak is horribilisán felszöktek. A marhahús 1 kg.-ja a háború előtt 1 korona 92 fillér volt: ma Budapesten 12 koronán felül áll. Az áremelkedés tehát 420%-os, de marhahús így is alig kapható. A háború további tartama alatt a marhahús élősúlybani ára rohamosan emelkedett tovább, 2—3—4, sőt 5 koronára, vagyis egy év alatt 600%-os áremelkedés állott be. Igazságtalan volna, ha azt állítanók, hogy közben a gazdák helyzete nem lett nehezebb, mert hiszen a takarmányozás tényleg lényegesen megdrágult. Mégis le kell szögeznünk, hogy a háború első évében a szarvasmarhák tenyésztése majdnem 300%-os tiszta értéktöbbletet biztosított a gazdának és ebből a többletből igen alaposan megtérült úgy a beszerzési plusz, ami ez alatt az idő alatt jelentkezhetett, valamint a munkabérek átlagban való emelkedése. Természetes az is, hogy amikor a gazdának igavonó vagy tenyészállatpótlásról kellett gondoskodnia, vele szemben a kurzusok éppen olyan szilárdak voltak, mint amikor

maga a hadügyi kincstár volt a vásárló fél, de viszont rendszerint a saját neveléséből fedezhette a szükségletet s így nem szorult a piacra. Épp ezért volt kedvezőbb helyzetben a vidék, ahol a kimért marhahús kilója csak 4—5 korona, miután Budapestre már alig van felhajtás, helyben-viszont a szükségletet még mindig ki tudták valahogy elégtíteni.

A termelők közben egyre magasabb és magasabb árakat követeltek, úgy hogy az a veszély fenyegetett, hogy 5 koronáról 7, sőt 8 koronáig szökik fel a marhahús ára és emellett a hadügyi kincstár nem tudja a maga szükségletét rendszeresen biztosítani. Ezért létesítették a beszerzési központot, amely tényleg megállította az árak emelkedését, sőt lenyomta 4.20 koronára, illetve 3.90-re az árakat és emellett a katonaság részére, illetve konzervfeldolgozási célokra a szükséges számú marhát tudja biztosítani. A hadviselés érdekei szempontjából tehát, ami most kétségkívül a legfontosabb, a helyzet most eléggé megnyugtató, ezzel szemben egyelőre nincs kilátás arra, hogy a marhahús újra rákerüljön a polgári étlapra, sőt az aprólék ára is aránytalanul felszökött, noha erre semmi ok sincs, de talán épp ezért.

Kétségtelen tény tehát, hogy a háború első hónapjaiban főleg azért, mert a vásárlás nem volt rendszeres és szervezett, jóformán napok alatt bekövetkezett egy 150%-os árbeli ugrás, ami tisztán spekulációs jellegű volt és aminek a hasznát nagyrészt a termelő, illetve a gazda élvezte. Ezt a különbözeit a közvetítő kereskedelem természetesen átjáratotta a fogyasztókra és sikerült egy ilyen fontos tápláló cikkről leszoktatni a közönséget. A detail-árak megfizethetlenné váltak, bár a készlet elegendő volt és a depekorációról terjesztett hírek nyilván csak azt szolgálták, hogy emeljék a szarvasmarhának nemcsak belső, hanem piaci értékét is.

A valóság az, hogy az ország állatállománya aránylag konszolidált és az állattenyésztés kultúrája annyira fejlődött hogy a jövő sem okoz gondokat. Viszont a polgárság szempontjából jogos aggodalmakat kelthet az a tény, hogy végeredményben neki kell megfizetni azt, hogy például a széna ára 8 koronáról 22-re szökött fel. A gazda ugyanis akár meg tudott menteni magának megfelelő kontingenst és ezzel elesett a differenciális nyereségtől, akár pedig a rekvirálás miatt már neki is drágább áron kellett takarmányt szereznie, végeredményben többszörösen a közönségre hárítja a termelési költségek tényleges többletét, ami meg sem közelítheti azt az emelkedést, amelyet a marhahús ára a háború alatt mutat. Ezért kell hangsúlyozni azt, hogy a termelőosztály háborús haszna, amely ugyan még nem állapítható meg pontosan és amelyre inkább bizonyos külső jelekből és eredményekből lehet következtetni, igen sok és különböző összetevőből jött létre. Elsősorban nem is a gabonatermelés hozta meg a busás hasznot, hanem általában a mezőgazdasági üzemek óriási konjunktúrája, amely a szarvasmarhánál épp úgy jelentkezett, mint a lucernánál, vagy a szénánál. Ez tette lehetővé azt, hogy a gazda az értékesítés egyik, vagy másik stációján rendszerint behozza összes befektetéseit és ellensúlyozza azt a csekélyebb hasznot, amelylyel egyik, vagy másik művelési ágnál meg kellett elégednie.

A kormány különben tudatosan védte a termelők érdekeit azzal is, hogy a vámfelfüggesztési rendeletekkel csak akkor hozakodott elő, amikor behozatali lehetőség már alig volt és a magas élelmiszerárakat a csekély vámtételek elengedése már egyáltalán nem csökkentette. Ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy az ország ki volt szolgáltatva a termelők és a közvetítők diktatúrájának. A kenyér megdrágulásához a kormány a termelők nyílt vagy

hallgatólagos protekciójával csatlakozott, a hús árának felszökkenését is elősegítette azzal, hogy indokolatlanul erős versenyt támasztott a hadügyi kincstár javára a rendes beszerzéssel szemben, ahelyett, hogy kény szerzést és maximális árakat léptetett volna életbe. A marhahús eltűnt a közfogyasztásból, a termelők és közvetítők pedig a nagybirtokosokól kezdve az utolsó kis bácskai marhahajcsárig kifizették jelzálog- és váltótartozásaikat és közben elfelejtettek hadikölcsönt jegyezni.

... A sok fecsegés közben mi lett a kis magyar ökörről? Elveszett szőrén-szálán, de nemcsak a papíron, hanem a valóságban is. Mire a közvetítők kezén a Dohány-utcába kerül, nem marad meg más belőle, csak a statisztika és csont — a csontközpontnak.

Keserű cukor

. . . Édesszájú olvasó, aki nem tudod, hogy a cukrot milyen hatalmasság drágítja meg és a nagy darabont kockák miért zsugorodnak össze kisdéd aszpirinekké, örvendezz! Összevesztek a cukorkirályok s kivételesen egymást ölik; ahelyett, hogy a Te adagodat csökkentenék, egymás percentjére utaznak. Elnökválság van a cukorkartellnél, hallgass csak ide, hogy miért?

A háború során egész sereg rendelet látott napvilágot, amely a cukorellátást szabályozta és amelyek közül a legtöbb egyik vagy másik cukorgyár vagy érdekcsoport számításait keresztezte. Az egyesület elnökségére hárult az a feladat, hogy a tagok ellentétes felfogását összhangba hozza, ha kell, a pénzügyi vagy kereskedelemügyi miniszterrel szemben is helytálljon és ezenkívül a közönség kívánságaival is számoljon. Az egyesület helyzete akkor vált nehézé, amikor a kereskedelmi és pénzügyi miniszter engedett a cukorgyárosok és termelők többrendbeli sürgetésének és hozzájárult a répabeváltási árak felemeléséhez, hogy ezzel fokozza a termelést, a gazdákat sarkalja és megfelelő haszonhoz juttassa és a gyárak működését is biztosítsa, nehogy cukorhiány következzen be. Ennek a rendeletnek a szoros következménye volt a cukor árának felemelése is, ami természetesen a gyárak javára megfelelő jövedelem-többleteti eredményezett. Ez a többlet egy közös kasszába folyt és felosztását a kereskedelmi miniszter az egyesületre bízta. Az egyesület kebelében a kvóta megállapítása körül éles differenciák támadtak. Azok a gyárak ugyanis, amelyek jobban megéreztek a háborús helyzetet és tökéletlenebb felszerelésüknél, előre nem látó üzletpolitikájuknál, vagy kedvezőt-

len szerződéseiknél fogva hátrányosabb helyzetbe kerültek, mint a régi és konszolidált vállalatok, azt kívánták, hogy aránytalanul magasabb kulcs szerint részesedjenek a cukorárak felemelése révén szerzett nyereségből, mint a többiek. Megkezdődött a harc a pártkasszáért.

Az egyesület elnöksége tavaly hosszú hónapokon át folytatott az érdekeikkel tárgyalásokat, kidolgozott egy felosztási kulcsot és azt nagynehezen elfogadtatta az összes tagokkal. A régi, nagy gyárak anynyira mentek előzékenység tekintetében, hogy megelégedtek három-négy korona plusszal és egyes gyár-vállalatoknak 30—32 korona többletet koncedáltak. Ezek a vállalatok, illetve egy érdekcsoport, amely pedig a legmagasabb kvótát érte el, hivatalosan akceptálta ezt az igen kedvező kulcsot, de azután — az elnökség háta mögött — érintkezésbe lépett a kereskedelmi miniszterrel és arra való hivatkozással, hogy ez a felosztási kvóta sem eléggé méltányos, kérte a minisztert, hogy változtassa meg a tervezetet és a 32 koronás plusznál is többet állapítson meg a részükre, Ez volt a csata második fejezete.

A kereskedelmi miniszter, aki különben a cukorkérdést alaposan ismeri, annyiban eleget tett a kis érdekcsoport kívánságának, hogy hivatalosan közölte az egyesület elnökségével, amelyet az érdekcsoport fellépéséről nem értesített, hogy nem kívánja saját hatáskörében megoldani az ellentéteket s az egyesület tervezetét egyébként jóváhagyja, mégis a felosztásra kerülő összegből visszatart ötmillió koronát, hogy ezzel a saját diszpozíciója szerint a többköveteléseket esetleg kielégítse, vagy pedig másként ossza fel. A miniszter egyidejűleg elfogadta a felosztási tervezetet, amelyet az elnökség hathónapi tárgyalás után állított össze és felhatalmazta, hogy az öt milliót kívül kiutalja a rendelkezésre álló milliókat. Az elnök azonban azt a tényt, hogy a miniszter közvetle-

nül lépett érintkezésbe azzal az érdekcsoporttal, amely az elnökség felosztási tervezetét hivatalosan már elfogadta és hogy kilátásba helyezte az elnökség szerint jogosulatlan igények figyelembevételét is, magára nézve annyira sérelmesnek tartotta, hogy elhárította lemondását. Ezzel a harc egyelőre véget is ért. Az elnökség lemondását sürgette az a ténykörülmeny, hogy ugyanez az érdekcsoport, amely különben meglehetősen jelentéktelen, de amely mögött egyik bankunk áll, jóformán minden alkalommal szembeállt az elnökség és a többség álláspontjával és modot talált arra, hogy a pénzügyminiszternél vagy a kereskedelmi miniszternél a maga különleges érdekeit, amelyek rendszerint túlzott haszon biztosítására irányultak, érvényre juttassa, vagy legalább is meghallgatást nyerjen. Az egyesület vezetőségében már régen megérlelődött az a gondolat, hogy azzal a kis csoporttal, amely állandóan külön érdekeket képviselt, a további együttműködést megszakítsa. A kisebbégi csoport a maga külön útjaira és céljaira nem tudott más magyarázatot adni, minthogy az elnök nincs állandóan Budapesten s így nélküle kell eljárniok. Ez a szempont azonban a gyakorlatban akként érvényesült, hogy az elnökség eredményes működése vált lehetetlenné.

Most azután egyáltalán nincs alkalmas ember, aki az egyesület élére álljon és így, sajnos, valószínű, hogy annak a kis csoportnak a diktatúrája, amely a közönség és a szolidabb gyárak rovására bankszerű hasznot keres, még jobban érvényre fog jutni. A cukor közben egyre drágul s Te, édes-szájú olvasóm, ha tudsz facér embert, ajánlhatod a cukorkartell elnökének.

Az eladósodott kultúra

A drágaság rettenetes forgatagából nincsen osztály, amely menekülni tudna. A legkevésbé vértezett és legjobban meggyengült réteg talán a szabad foglalkozásúaké: író, színész, zenész és festő-szobrász a világháború első napjától kezdve kénytelen volt igényeit a minimumra csökkenteni és megfeszített munkával szembeszállani a drágasággal és szegénységgel. Ez a harc csendben és némán folyik, panasz, harag és elkeseredés nélkül, avval a hétköznapi mártíromsággal, melyet szinte erőszakosan kell felfedezni. A társadalom lelkiismeretének hajszáiesővei. a kultúra zászlóvivői, a nemzeti energia kisugárzásai: nyomorognak és küzködnek a léttel. Egy kis percent alkalmazkodni tudott, a többi valósággal vegetál, hogy egyáltalán fenmaradjon.

Amikor a háború kitört, egy ijedt és tehetetlen bénulás fogta el az országot. Mindenki csak a holnapról akart gondoskodni: minden pénzt felhajszoltak, amit csak tudtak, minden kiadást beszüntettek, amit csak lehetett, minden kockázatos üzletet abba hagytak s az állam s a városok épp úgy leintették a beruházásokat, mint az egyes polgári osztályok. Az állam nem építtetett több középületet, a törvényhatóságok félbeszakították a közmunkákat, a polgári családok pedig kiküszöböltek minden fényűzési tételi, hogy biztosítsák magukat — holnapra. Természetes, hogy az úgynevezett fényűzési kiadások sorában első helyen szerepel a „szellemi élvezetekre” szánt összeg. Megszűnt a regényolvasás; a színházak üresen maradtak; aki egy pár képecskét szerzett magának, ész nélkül elkótyavetyélte; a hegedűtanárt

kirúgták és az énekiskolából kivették a kislányt. A redukció első lépése kultúrellenes volt és egy csapásra kivégzett egy-egy kategóriát, amelynek a sorsa jó módra és békére volt alapítva. A helyzet később javult, de korántsem arányban a drágasággal, amely egyre rosszabbodott.

Az első debacle-t talán legjobban a festők és szobrászok érezték meg, akik a háború előtt nem voltak a sors kegyeltjei. Egyik jónevű piktorunk ezeket mondta el a háborús válságról:

— A kiállítások és vásárlások egyszerre véget értek, amikor a háború kitört. A festők és szobrászok egy része bevonult és aránylag jól járt. A fronton ugyanis nagyszerű kereseti alkalmak kínálkoztak: a hivatásos hadifestőket a hadügyi kormány halmozta el megbízásokkal, a többieknek pedig a tisztek lettek hűséges klienseik. Amelyik ezredben csak festő vagy szobrász akadt, ott minden második tiszt és önkéntes lefestette magát vagy szobrot csináltatott magáról, hogy hazaküldje és megtakarított pénzéből szívesen áldozott erre a célra. Az itthonmaradottaknak annál nehezebb dolga volt. A műkereskedők jóformán teljesen felhagytak a rendelésekkel és csak a legsilányabb anyagra reflektáltak. A közönség köréből jelentkezett ugyan fokozatosan némi érdeklődés, de egészen új, értelmetlen rétegek kerültek előtérbe. A régi, intim és értékelni tudó publikumnak javarészt nem állott módjában, hogy bevásárlásait folytassa, mert nem tudott alkalmazkodni a háborús viszonyokhoz. Helyettük azután felvonultak a parvenük, akiknek azonban csak portré kell, portré és újra portré. Akik a piktorok közül be tudtak állani a portrédivat szolgálatába, azok nem is jártak rosszul. A portré ára átlagban felszökött 800—1000, sőt 2000 koronára: a frissen termelt hadseregszállítók és közvetítők elsősorban önmagukat akarták megörökíteni.

— Azok, akik továbbra is művészetet akartak produkálni, kénytelenek voltak a főváros és a Képzőművészeti társulat támogatását igénybevenni, vagy a gyér hivatalos rendelésekre támaszkodni. Természetes, hõgy a modernebb festõk érezték meg legjobban ezt a dekadenciát. Az új publikum és a régi mûkereskedõk egyformán csak selejtes árút kerestek, öreg festõk öreg mûveit. Elképzelhetõ, hogy egy szegény festõ aki a segélyen kívül alig keres valamit, hogyan tud megbirkózni a 300%-os drágasággal. Alig bír egy kis festéket szerezni, ami pedig az életmódját illeti, az újra emlékeztet azokra a regényekre és színdarabokra amelyek a festõnyomort népszerűsíteni próbálták. Adósság és éhezés ez a tisztességes és megalkudni nem tudó piktör háborús útja.

A másik kategória, amelynek válságot hozott a háború: az írói gárda. Akár színmûíró, akár novellista, akár költõ, akár pedig újságíró sorsát nézzük, olyan elszomorító statisztika kerekedik ki az õszinte adatokból, amelynek alig lehet párja. Egyik színpadi írónk, jónévû és tehetséges, ezeket mondta el háborús tapasztalatáról és mérlegérõl:

— A háború alatt elõadták egy darabomat, az elsõt.

Ez a premier a legnehezebb anyagi helyzetben talált: írói és újságírói munkámmal nem tudtam a felét sem megkeresni annak, amire öttagú családommal szükségem volt, eladósodtam, szinte lezüllöttem. Havi összes jövedelmem a háború második évében alig rúgott 450—500 koronára; kevesebb volt 30%.-kai, mint a háború elõtt, közben pedig a drágaság 150%-kal lett nagyobb. A darabom alig jövedelmezett 8—9000 koronát, vagyis két háborús évnek a deficitjét tudtam valahogy ellensúlyozni. A színházaknak nagyon jól megy a háború alatt, a háborús helyárakat javarészt visszaállították, a jövedelem legalább 50%-kal emelkedett, a szerzõk tantiémje ellenben változatlan maradt. A darabom hasznát tehát

csak felében élveztem, a többit a drágaság időközben kiegyenlítette. Emellett még jól jártam, mert Németországban 10%-ról 6—8%-ra szállították le a percentet. A vidéken csökkent a jövedelem, mert sok városban nem is játszanak. A háború különben korlátozta a színműírás lehetőségeit. A színházak, különösen eleinte meglehetősen fukarkodtak az újdonságokkal, ezenkívül lehetőleg alkalmazkodást kívánlak a háborús miliőhöz, ami az írói szabadság rovására ment. Ami a könyvkiadást illeti, a darabomért 500 koronát kaptam s azt mondják, hogy ez elég, sokan rosszabbul jártak.

— Természetes, hogy egy évben egy darabnál többet nem tudok írni és elhelyezni és miután az első darabom jövedelméből adósságaimat kellett rendeznem, második darabom haszna, ami aligha lesz több, mint az első, jórészt rámegegy a második év deliéi tjére. A drágaságot nyomasztólag érzem, mert azok a jövedelmek, amelyeket békében a színpad hozót!, ma szinte bagatellek. Épp ezért kénytelen vagyok kisebb munkákat is végezni és újságírónak maradni, hogy folytonos adósságcsinálással valahogy megélhessek. Évi szükségletem körülbelül 14—15.000 korona: ezt alig tudom megkeresni. A deficitet egyre foltozgatom, de bármennyit is dolgozom, csak egyet lállok: egyre rosszabbul élek és nincsen pénzem.

Egyik ismert novellistánk és költőnk a maga sorsáról az alábbi portrét adta:

— A békében újságírással, novellával, verssel, könyvekkel havi jövedelmem néha elérte az 1200 koronát, úgy hogy a háború kitörésekor néhány ezer korona megtakarított pénzem volt. A háború egy csomó kereseti alkalomtól fosztott meg; havi jövedelmem leapadt 700—750 koronára s ezt is csak úgy tudom elérni, hogy olyan megbízásokat vállaltam, amelyek sem ízlésemnek, sem ambíciómnak nem felelnek meg. Kénytelen vagyok tréfás verseket írni,

névtelen cikkeket, amelyekért nem vállalhatok felelősséget s emellett folytatni az újságírói munkát, amely megnehezíti az érdekesebb produkciót. Ma-napság egy versért 10—25 koronát kapok, novelláért 50—60 koronát, egy cikkért rendszerint csak húszat. A napilapok jórészt megszüntették a tárcarovatot, egy-két hetilap sem közöl novellát s így fix jövedelemre kell építenem. Igénybe vettem a városi segílyt, teljesen elköltöttem megtakarított pénzemet, mert feleségem betegsége és kislányom is sok pénzt emészt fel. Könyvet alig tudok kiadni, mert a kiadók régi írók megmaradt munkáit értékesítik. A katonáknak jórészt mindegy, hogy mit olvasnak; a kiadók épp ezért nem kockáztatnak semmit, nem vesznek novellákat vagy regényt, hanem a raktáron maradi árút helyezik el jó áron. Másodsorban is csak háborús irodalomra reflektálnak s így vagy meg kell alkudni vagy le kell mondani arról a pár száz koronáról, amit egy regény vagy egy verskötet hoz. Megjegyzem, hogy egy regényért legfeljebb 800 koronát, novelláért vagy verseskötetért a felét is alig kapni. A legfájdalmasabb az egészben, hogy tisztára sablonmunkát kell végezni, sietve és tömegben, hogy meg tudjak élni: néha naponta öt cikket írok s emellett rosszabbul élek, mint háború előtt, ruhát nem veszek, szórakozásra nem költök. A lelki depresszió egyre jobban elhatalmasodik rajtam s melleit nekem aránylag még jó sorom van sok társamhoz képest.

Jó konjunktúrája volt háború előtt a zenészeknek, tanároknak, művészeknek, a főváros fiatal kultúrája mohón szívta fel őket. Alig volt panasz ebben a körben, jóformán mindenki érvényesült, aki csak valamirevaló volt. Hogy mit jelentett a háború, arra vonatkozólag egyik derék művésznök ezeket mondotta:

— A háború elején egyszerre úgy éreztük magunkat, mintha kihúzták volna alólunk a gyékényt.

Régi társaságaink, ahova bejáratosak voltunk, épp úgy bezárultak, mint a hangversenytermek ajtajai: mindenki spórolni akart. A zeneiskolák kiürültek, illetve meg se teltek, a háború első éve teljes pangást jelentett, mert a zenés-színházak is rosszul mentek és akit lehet elküldöttek. A hadbavonultak családtagjai is rosszul jártak, alig kaptak valamit, de azok, akik itthon tengődtek családjukkal együtt, még rosszabbul jártak. A jövedelmünk körülbelül a felére csökkent s ennyit is csak úgy tudtunk összehozni, ha fix állásunk volt és ha az igényeinket korlátoztuk.

— Később javulásnak indult a helyzet: a parvenü családok kezdtek jelentkezni: tanulni akartak, ellepték a zeneiskolákat, megtöltötték az Operát és hangversenytermeket, zeneestélyeket próbáltak rendezni, egyszóval, egy kis renaissance kezdődött. Ez a föllendülés természetesen nem kárpótolt bennünket a múltakért s egy csomó megalkuvással és kényelmetlenséggel jár. Általában a jövedelmünk a legjobb esetben a régi, a drágaság pedig rettenetes. Mit tehetünk mást: adósságot csinálunk, hogy a régi adósságokat fizethessük.

Ez a szabad kultúra sorsa. Akarod tudni, milyen a hivatalosé, a tanaré, tanítóé, tisztviselőé? Ne akard tudni.

Pesti lakók — a Mons Saceren

Egy fekete, vékonyfalú nagy bérház lakója kopogtatott november második napján a lapoknál. Levelet hozott mutatóba, a Palatinus építővállalat sokszorosított írásai, amelyben szíveskedik az ő házbéretét sok társával együtt csekély ötven százalékkal megtoldani. A védtelen megtámadott polgár segítségért jött egy kicsit reménytelenül, fásultan a sok háborús bajtól, abban a beleplántált meggyőződésben, hogy ezen már úgy sem lehet változtatni. A fekete bérház gazdáját egy csöppet sem érdekelte a pesti polgár háborús kálváriája, legfeljebb hozzásegítette az utolsó stációhoz: a házbércsavar segítségével szöveget vert a körme alá. A polgár feljajdult, megbokrosodott és keservében kezét fogott szenvedő testvéreivel, hátha együtt ki tudnak egyenesedni, könnyíteni a nyomorúságukon és tovább cipelhetik a háborús drágaság nehéz percentjeit.

A pesti polgárok — ki hitte volna? — összeálltak, gyűlést hívtak egybe, szervezkedtek, lármázni kezdtek és igazságosztást követeltek maguknak és bajtársaiknak. Az akció szárnyat kapott a sajtóban, amely végig hűségesen és eredményesen követelte, hogy ezt a jogtalan és erkölcstelen manővert fűjják le és hogy országosan és egységesen szabályozzák a lakbérkérdést, tegyék lehetetlenné a háború alatt a béremelési próbálkozásokat, ne szolgáltatassák ki újból éhes bankoknak és vállalatoknak az ország polgárságát, amelyet a háborús uzsora polypja úgyis szorongat.

A tiltakozás, amely felszabadította a Palatinus

lakóinak megkötött panaszát, jó termést hozott. A segítség olyan gyorsan jött, hogy a tempót alig bírtuk. A polgármester soron kívül hívta össze a moratóriumos osztályt, amely azonnal határozott és előterjesztést tett a tanácsnak és a lakásbérek maximálási követelte. A tanács másnapi ülésén approbálta az előterjesztést és hasonló értelemben felírt a belügyminiszterhez, aki rövidesen ankétot hivatott össze az igazságügyminisztériumba. Az ankét szombaton volt és vasárnap reggel már rendkívüli kiadásban hozta a hivatalos lap az orvosságot, amely lényegben lehetetlenné teszi a háború alatt való béremelést és felmondást s biztosítja a lakás zavartalan birtoklását széles Magyarországon.

A. rendelet ellen merülhetnek fel jogi és gyakorlati kifogások, mégis: régen kezeltek ilyen jól minket. Elszoktunk attól, hogy jól bánjanak velünk, hogy számot tegyünk az érdekek és értékek serpenyőjén, hogy ne késsenek el, amikor minden perc drága és ne siessenek, ha alapos megfontolásra van szükség. Épp ezért magasra emeljük ezt a rendeletet, mint a szentírást, amelyet meghordoznak a hívek között. Büszkék vagyunk arra, hogy szolgálatára lehattunk a jó ügynek és nem hiába azonosítottuk magunkat a megbántott és kifosztott polgársággal. A diadalmas erő, amelyet a mi becsületes követelésünk képviselt, a szervezetség ereje volt, annak a dokumentuma, hogy a tőke, hatalom és protekció semmiféle szövetezése nem állhat meg a lábán, ha méltó ellenfélre akad. A háború nehéz éveit most mozdult meg először a legértékesebb eleven erő az országban, a polgári öntudat. A szervezetség értékének a felismerése egyszersmind kezdetét jelenti a gyakorlati érvényesülésnek, a jogok és kötelezettségek igazságosabb cseréjének, egy nálunk még mindig új szellemnek. A római plebejusok a Most Sacerre vonultak, hogy addig éheztessek a szent várost, amíg jogot nem

ad a jogtalanoknak. A mi éhes plebejusaink a kávéház különszobájában húzódtak meg, ott fogták össze félénken és bizalmatlanul sirámaikat, amelyeket a sajtó öltöztetett fel a nyilvánosság számára, megértette és elismertette a közönséggel, a várossal és az állammal, hogy a magyar polgárság ökle végre összeszorult és ha kell, le is tud sújtani vele. Amit helyesnek és szükségesnek tartottunk, azt pár nap alatt győzelemre vittük: rendkívüli kiadást adott a hivatalos lap, bejelentvén, hogy nyugodtan alhatunk a magunk födele alatt, amelyre ráborul a törvény oltalmazó palástja.

. . . Post equitem sedet atra cura. A mostani krízisnek elejét lehetett venni egy radikális rendelettel, ami az itthonmaradottak egzisztenciáját e tekintetben körülbástyázza, de elénk hajol a kérdés — és ezt nem szabad, hogy a pillanatnyi siker háttérbe tolja — vajjon mi lesz akkor, ha a harctéren levők, a vidékre költözöttek szaporítják a lakáskereső kontingensét, amikor az építkezés nem tud lépést tartani a vágatva felszökkenő szükséglettel és a nagy ipari fellendülés hullámain a háziurak most ellankadt mozgolódása új életre kap. Ezek az idők s a rájuk való készülődés két feladatot provokálnak: egyrészt az állam és főváros nagy építési akcióját, hogy a kínálatot bővíteni tudja, másrészt a lakók szerves szövetségét, hogy minden irányban kezdeményezéssel, ellenőrzéssel és ha kell aktív lépéssel védjék és képviseljék a polgárság érdekeit. Fegyverkezni kell, erre az új háborúra s azt az organizáló erőt, azt a szívósságot, azt az újjászülető energiáit, amelyet békében a szocialistáknál, a háború alatt pedig a néphadseregeknél csodáltunk meg, át kell helyezni az újjáteremtés munkájában, ebbe a világot megrázó, soha nem álmodott erőfeszítésbe, amellyel a gránátok és srappellek véres földjébe vissza fog térni a humusz, a romokon kizöldül a fű

és az emberi alkotás kizökkentett folytonossága újra elhelyezkedik a maga medrében.

Ezek az idők — ki tudja, nincsenek-e közel? — egyesített és termékeny osztályöntudatot követelnek. Minden jel és minden cselekedet, amely a mi dermedt Csipkerózsáknak a százéves álmát rövidíti, hozzátartozik a történelem aktáihoz.

A MÁV fékje

A herceghalmi katasztrófa első, valóban lelkeket tépő borzalmai már némiképp megenyhültek. A katonák és foglyok, akiket a két sebesültvonatról leszállítottak, nekiálltak az úttest rendbehozatalához, összehordtak a rengeteg podgyászt, ami szerteszét, züllötten hevert s a halottakat szép sorba rakták jobbra-balra a vasúti sínektől. Ponyvákat terítettek rájuk, szegény hős katonákra, derék, jó polgárookra, akikre álmukban tört rá a halál s szelíd jóssággal nem is engedte felébredni többé. Körülöttük folyik a rendcsinálás munkája: holnap vagy holnapután már semminek sem szabad emlékeztetnie arra, hogy Herceghalom állomása mellett egy tébolyult mozdony hatvanhét életet vágott ketté és százat sértett meg.

Egy tébolyult mozdony ... Ki hiszi, hogy a mozdonynak is van lelke? A mozdonynak szervezete van, nagyszerű és eleven teste, csak az a kérdés, hogy rendben volt-e ez a test, amikor Herceghalmánál eltévedt. A MÁV síneit megviselte a háború rettenetes tempója, akárcsak a vasutasokat, megannyi alvajárót a halál útján. Akarod, hogy elmenjen a kedved az utazástól? Akarsz-e tájékozva lenni afelől, hogy egy nagy frázisnak, mint például annak, hogy „a MÁV. csőd előtt áll”, milyen apró kis összetevői vannak? Ha igen, akkor hallgasd végig, miért kellett annyi jó embernek időnap előtt meghalnia.

A MÁV. technikai szervezetének — amint mondaná szokás — egyik fontos részét alkotják a biztonsági intézkedések. Minden állomás előtt két jelző van: az első, amit a vonat elér, az előjelző. Ez a kis oszlop mechanikai összefüggésben van a főjelzővel, a szemaforral, a távolság kettejük között 6-700 méter. A mechanikai összefüggés azt jelenti, hogy ha az előjelző „szabadot” mutat, akkor a mozdonyvezető

tudja, hogy szabad a bejárat, mert a szemafor is „szabad”-ra lesz állítva. Ha azonban az állomásra a bejárás tilos, akkor az előjelző „lassút” mutat és ez azt jelenti, hogy a mozdonyvezető a fő jelzőnél megállítani tartozik a vonatot. Ha az előjelző szabadot jelez, akkor éjjel fehérvilágú lámpával van felszerelve, ha pedig lassút kiált, akkor zöld fényvel van kivilágítva. Nappal az előjelző szabad állása esetén a rajta lévő függelék, az úgynevezett tárcsa vízszintes állásban van, ha azonban lassút mutat, úgy függőleges helyzetbe kerül. Éjjel az előjelző mikénti állását a lámpafény jelzi, de a tárcsa éjjel is vízszintes végy függőleges helyzetben kell hogy legyen.

Herceghalom előtt az előjelző egy erős kanyarulat és fák között van elhelyezve. Világításáról a tőle Bicske felé eső 9-es számú blokkőr köteles gondoskodni. Ez az ór öt óra felé meg is gyújtotta a lámpát, de azt, hogy a baleset idején égett-e még: nem tudja, mert a zöld fény ilyen távolságra a fák közül nem szivárog ki és különben is rossz mostanában a petróleum. Az újabb berendezésű pályákon az előjelző a jobboldalon, a mozdonyvezető oldalán van elhelyezve a brucki pályán azonban, miután ez a legrégebbi vonalak egyike, a baloldalon, a fűtő oldalán áll. Vida mozdonyvezető tehát a kanyarulatnál átlépett a fűtő mögé, hogy megfigyelhesse, vajjon ég-e a zöld lámpa? Azt, hogy nem ég, a kanyarodás folytán csak közvetlen előtte állapíthatta meg, de észrevette azt, hogy maga az előjelző lassút jelez. Erre visszalépett a maga oldalára, ahol a Westinghouse van a elkezdett fékezni. Amíg azonban visszagrott a helyére, több másodperc telt el és amíg a fékezés tényleg hatni kezdett, addig is 8—10 másodpercre volt szükség. Miután pedig a gyors másodpercenként 25 méter sebességgel rohant, a vonat 220—250 méter távolságot megevett, amíg végre lassítani kezdett.

A vezető — az előírás tudnillik a legfontosabb — először úgynevezett üzemi fékezést alkalmazott, amikor azonban észrevette, hogy a vonat sebessége csak jelentéktelenül csökkent, kétségbeesetten hirtelen rárántotta a fékező csapot a vészfékállásra. Ekkor azonban a gráci vonat a kijáratí váltót már meghaladta- és a két vonat között a távolság olyannyira megkurtult, hogy az összeütközést nem lehetett megakadályozni. A fék jelző különben az erőszakos sebességcsökkentéseket nem mutatja; normálisan pedig minden 12 méternél szúr egyet a szalagba. Vida fékjelzője csak némileg csökkentett 79 kilométeres sebességet igazolja, a vészfékezésnél azonban felmondta a szolgálatot. Annyi azonban kétségtelen, hogy a mozdonyvezető a fékezést szabályszerűen és erélyesen megkísérelte.

Érdekes és fontos körülmény, hogy útközben is voltak fékezési zavarok. A vonatvezető és a menetlevél igazolása szerint Győr-rendezőnél, amikor a vonat teljes sebességgel haladt, anélkül, hogy a mozdonyvezető fékezett volna, a vonat a nyílt pályán hirtelen megállott. Vida és Csölle azt hitték, hogy valaki megrántotta a vészféket. Végig is járták az egész vonatot, de csak azt tudták megállapítani, hogy a vészfék sehol sincs behúzva. Öt percig tartózkodott a vonat a nyílt pályán, amikor Vida észrevette, hogy a Westinghouse-fék újból megtartja a levegőt. Erre meg is indultak, anélkül azonban, hogy az incidens okára rájöttek volna. Igen valószínű, hogy a folytatólagos fékvezetéken valami váratlan defektus keletkezett. A Westinghouse-fék ugyanis amilyen kiváló hatású, épp annyira finom műszer: egy porszemecske vagy egy olajcsöppecske ha belekerül, máris felmondja a szolgálatot, de ha kiveti magából ezt a felesleges terhet, újra üzemképesé válik, ahogy ezt a szakértők például a kabai nagy vonatösszeütközésnél megállapították.

Közvetlenül a baleset után a mozdonyvezető egy üzletvezető-mérnök felszólítására sorba járta a kocsikat és együtt megvizsgálták a folytatólagos fékvezetékét. A vizsgálat során megállapították azt, hogy a mozdonyól számított negyedik kocsin (harmadosztályú Pullman-kocsi, a száma 105919.) a Westinghouse-cső vezeték fékező váltója el volt állítva. Ennek lett az a következménye, hogy a mozdonyvezető a fékezéssel csak a mozdonyát és a vonat első három kocsiját tudta megfékezni, míg a negyedik kocsiától a vonat többi vagonja végig teljes erővel, fékezetlenül nyomta a vonat első részét. Ez volt az oka annak, hogy nem volt képes idején megállni, ez volt az oka — a többinek.

Ez a váltó a harmadik és negyedik kocsi közt kívül, mint összekötő szerv van alkalmazva és egy kis lökésre elfordulhat, amint ez gyakran meg is történik. A mostani háborúban napirenden lévő eset, hogy a lépcsőkön és a kocsikat összekötő részeken katonák és más utasok üldögélnek és így nincs kizárva, hogy tréfából vagy ügyetlenségből meglökték a fékező-váltót és ezzel akaratlanul is hozzájárultak a katasztrófa előidézéséhez. Ki tudja, melyik vitézségi érmes, nyalka, királyt-temető magyar huszár rúgta meg a fékváltót? Keressétek meg a halottak között.

Egy fék, egy tízcentiméteres váltó, egy porszem a Westinghouse-ban, rossz petróleum a lámpában ... ez és sok ezer más apró fogyatékoság együtt — ha úgy tetszik —: a Máv. csődje.

Egy bécsi civis halálára

A császár, nyolcvanhatodik esztendeje Bécs városának lakosa, tradícióinak szigorú őrzője, elszakadt a várostól, amelyben gyökeredett s amely most nagy és szép öregségében, az első hó vékony térítője alatt maga is olyan, mint egy jól ápolt, tiszta, nemes öreg úr. Messziről, Magyarországról nem lehet tisztán meglátni, hogy mennyire csak itt Bécsben élhetett, sétálhatott, dolgozhatott és dirigálhatott a császár és hogy a húsvéti körmenet, amelyet állhatatosan vezetett, amíg bírta, épp úgy az ő ünnepe volt, mint Bécsé, amelyben a spanyol vér és kultúra még most is ágaskodik.

Ebben a csodálatos szép, agg és finom városban ma már csak polgárok élnek. Főurai a fény és gazdagság hídján lebegnek a nép és az udvar között: a Pálffyak, akik már nem magyarok, talán ma is úgy sétálnak át a Burgba, mint ahogy Ferenc császárhoz jártak esti csevegésre. A régi osztrák családok javarészt túléltek az Európán szétterpeszkedő Ausztriát és nem zsugorodtak össze sem birtokban, sem hatalomban, sem kultúrában akkor se, amikor Ausztria lassan behúzta csápjait és megszorult Európa ölén. mint egy kusza, helyét nem találó, megtépett tengeri csillag. Ennek az osztrák arisztokráciának lassankint polgárivá kellett válnia, mert a császár maga is polgár volt, gondolkodásában, ítéletében, vágyaiban és szokásaiban bécsi lakos, tehát kivételes úr, olyan, akihez nem igen akad hasonló. Rettenetes hatalom volt Ferenc József ebben az országban és ebben a városban. Nem zsarnokság, nem az erő dicsekvő mutogatása jelentette az ő uraságát. Ausztria sohasem érezte az uralkodó öklét, pedig az ököl megvolt,

tudta bizonyítani az, hogy van és se szentimentalizmus, se gyöngeség elébe nem vágott, amikor néha nekilendült.

A császár itthon volt Ausztriában, mindent megbocsátott, engedékenyebb volt evvel a népével szemben, mint a többi kedvelt népe iránt. Ilyen volt, mert itthon volt. Bizonyos, hogy legnagyobb öröme lett volna, ha gyalog járhatott volna be Schönbrunnból a Burgba, szigorú szemöldöke alól nézné a járóelőkéi, figyelmezne a rendre, az; egyenes vonalakra, a tisztaságot és a pontosságot kérné számon minden rendű és rangú alattvalójától. Szeretett volna kora reggel, kurta álmából felkelvén, nekiindulni a Ringen át, keresztül a Dunán, ki a külvárosokba és szóbaelegyedni ai munkásnéppel, érdeklődni ételital iránt, mi a pipadohány ára és katonát nevelnek-e a gyerekből? Biztos, hogy jól esett volna járkálnia a Bécsmenti kis gazdaságok közt, a kertek alján, veteményes földek mentén inspiciálni, hogy jó lesz-e a termés és mindenki a helyén van-e, mert az országnak és a hadseregnek sok búza kell és főzelék is, bor és sör. De legjobban az esett volna felséges szívének, ha délelőttijeit ott tölthette volna régi, rideg bécsi kaszárnyákban, ott állni nap-nap mellett a nagy udvaron, minden mozdulatot szemügyre venni, a sort tartani, megnézni, ki rendetlen, ki hanyag, ki lép ki későn és kinek rossz a fejvetése. Az élet, a polgári élet iránt való aprólékos és mégis kedélyes érdeklődés és gondoskodás: ez az, ami a bürokrata Ausztria képességeinek javát jelenti. A kis dolgok komolyba vevése s a nagy és nehéz kérdések felhígítása detailokba, hogy ne legyenek veszélyesek, hogy ne kelljen a problémát egyszerre megoldani, hanem várni, türelmesnek lenni, egy kicsit előre menni, de úgy, hogy visszalépni is lehessen: a bécsi polgárnak ez a soha nem siető, de mindig fölényes nyugalma volt megszemélyesítve a császárbán.

Az uralkodó egyáltalán nem volt szentimentális természetű. Az első bécsi polgár volt, aki tekintélyt tartott a maga házában, gyors és teljes rendet, nyugalmat, fegyelmet és csöndet akart a portája körül. A hosszú, fájdalmas évek, amelyek során a szép fiatalemberből komoly úr, érett férfiú, majd lassan előreroskadó aggastyán lett, szívének és agyának berendezkedését nem tudták megbolygatni. Hiszen a Burg még régibb volt, mint ő, még sem kellett újra festeni és amit hozzáépítettek, az úgy tapadt a komor és fakó falakhoz, mint a neveletlen fecskefészek a templom tornyához. Az Opera is a régi maradt, a Ballplatz is, a minisztériumok palotáján se kellett változtatni: milyen jó, hogy az igazi úri házaknak mindnek megvan az udvaruk, ahol a kocsik fordulnak s az érkezők meg nem ázhatnak, a távozókat se szél, se levegő, se kíváncsi szem meg nem látja, ha a bécsi paloták vendégei. Milyen szépek a sötétszürke, kisszemű házak, amelyek egy pár Habsburgot túl-éíttek és alig hogy a villanyt megtűrik magukban. A Szent István-templom is így csodálatos és félelmes, görnyedt háta világít az éjszakában és az óriás test szinte ránehezedik erre a városra, amely mindig tisztelte az Istent. A szép Bécsben, ami régi és így olyan furcsa és szokatlan lett volna, ha a legelső bécsi polgár hűtlenné válik ehhez a városhoz, megtagadja erkölceit és rövid hatvannyolc esztendő alatt, amíg ura volt, megfélemedezik arról, hogy a Habsburgok Svájcban mindig hegycsúcson laktak, nagy voít a tekintélyük, szigorú várurak voltak és semmi okuk nem volt arra, hogy mások legyenek.

Karosszékében érte a halál. Biztosan kikíváncszolt a schönbrunni parkba, hiszen szerette a virágot, az erdőt és a zöld füvet, talán nem azért, meri szép, hanem, mert a virágos kertnek tiszta a levegője, az erdőben sok a vad és a fű, ha lekaszálják, jó takarmánynak. Reális, erős, rendes öreg úr volt: sok a

könnyes szem a bécsi utcákon, hiszen sok a reális, erős és rendes öreg ember Bécs városában. Alázatos uralkodó volt Isten előtt: Nagypénteken fehér, rán-cos és szegény aggastyánok lábát mosta, mert így rendelte az Úr. Ebédje egyszerű volt, alvása rövid és pontos, kurta szivart szítt és schwechati sört ivott hozzá. Így élt mindig és közben Ausztria hatvannyolc évvel idősebb lett: Bécsben gyászolnak, fáj a szívük az öreg úrért, aki uralkodott ezernyolcszáznegyvennyolctól ezerkilencszázti-hatig, tizennyolcéves volt, amikor trónra lépett és nyolcvanhat esztendő, amikor megelégelte a szolgálatot.

A föld

. . . Végig az Alföldön nemsokára nyílik az akác. Lomha és néma utak mentén, mint fehéren izzó, karcsú csillárok néznek a tavasz elébe ezrei és ezrei a szép és csodálatos magyar akácnak. A virága elszáll és az illata megárad a mi drága Alföldünkről föl a hegyekre, városokba, a megriadt és elfásult népek közé, amelyek megrezzenve érzik benne az örök és halhatatlan élet erejét.

. . . Fehérbe öltözött akácok alján a hulló édes szírom gazdag és finom termés kalászos fejével ölelkezik. Kik műveltek csodát, kiknek az akarata és ereje pótolta a százezrek és milliók ekéhez forrt markát, mennyi szeretet és könnyörgés tolakodott a drága magvakban a föld szívébe, hogy megfogamzott és elszaporodott a kenyér csirája? Fönt, messze Galíciában, Moldovában, az Isonzónál, a magyar paraszt nehéz szívének és dacos bánatának nem keresheti más vigaszt, mint hogy leméri és szétzúzza fáradt kezén a földet, amit nehéz lendülettel hasít ki ásója a televényből. Szegény Földnélküli Jánosok, most, ez izgalmas és káprázatos májusban, mikor otthon a föld főszakadó termékenységéje hizlalja mindnyája szemét, büszkeségét és szavát, idegen ország kivájt árok-utcáin a föld szagát szimatolják. Annyira hasonlít az otthonvalóhoz és mégis másként koppan az első kapavágásra, más a színe, zamata, illata, lágyága, hullása és fénye, mint annak, amelyre lassan ereszkedik alá az akác elhaló virága. De azért el nem érzékenyülnek és büszke bánatukat elcsittíjják a gondolataikba, amelyek úgy kóvályognak haza, mint nehéz felhők alatt a hegyi sasok.

. . . Száll az akác édes, nehéz és sok mindenről beszélő illata, azok felé, akik most elkerültek tőle, más növények és állatok közt emberek szívébe szűrják a fegyverüket, föltépik a föld gyenge testét, amelyet otthon a szerszám tapintatosan simogat. Érik a kalász széjjel az országban, lengő buzogánya a magyar erőnek, amely befurakodik a földbe fönt és lent, életet ad és elvesz, élni akar és tud és nincs senki, akitől félni tanulna. Ebben a fiatal és friss tavaszban mindenfelé arccal fordulunk és régi szomorúságunkat, el nem alvó éberségünket különös és páratlan voltunkat úgy repíti szét a hír szava, mint az akác szíveket megreszkető illatát, amely a tanyákról, pusztákról és falvakból vállára veszi az otthonvalók üzenetét.

TARTALOMJEGYZÉK

Egy golyó	5
Vihar előtt.....	8
Demarche a börzén.....	12
Az állam kölcsönkér.....	17
Tartalékos vezérek.....	20
A leendő bankvezérek.....	23
Magyar papírok vendégségben.....	26
A nagy csatorna	30
A magyar ökör karrierje.....	35
Keserű cukor.....	40
Az eladósodott kultúra.....	43
Pesti lakók — a Mons Saceren	49
A máv fékje.....	53
Egy bécsi civis halálára	57
A föld.....	61